GÜNÜMÜZ İDEOLOJİSİNDEN KESİTLER

Slavoj Žižek

ENCORE

GÜNÜMÜZ İDEOLOJİSİNDEN KESİTLER

GÜNÜMÜZ İDEOLOJİSİNDEN KESİTLER

SLAVOJ ŽIŽEK

Çeviren: Erkal Ünal

ENCORE

İngilizce Orijinali
Cardiognosis: Ideology Today © Slavoj Žižek

Türkçe Çeviri © Encore 2014
Birinci Baskı Ekim 2014
Bu çevirinin yayın hakları Encore Yayınları'na aittir.

Encore Yayınları
Tekrar Yayıncılık Bilişim ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 29423
Zambak Sokak, No:13/3 34435 Beyoğlu İstanbul
iletişim@encorekitap.com

ISBN 978-605-9949-03-3
Kapak: Şimal Karayel
Baskı: Sena Ofset Ltd. Şti Sertifika No:12064
Litros Yolu 2. Mat. Sit. 4NB7-9-11 Topkapı - İstanbul

İçindekiler

Önsöz	vii
Bulutlardaki Özgürlük	11
Vampirler ve Zombiler Karşı Karşıya	37
Siniğin Naifliği	51
Yasa'nın Müstehcen Alt-Yüzü	65
Süperego ya da Yasaklanmış Yasak	83

Önsöz

Žižek'in felsefe, politika, film ve diğer popüler sanat üzerine ayrıntılı Lacancı analizleri ilk kitabı *İdeolojinin Yüce Nesnesi*'nde başlayarak tüm kitaplarına yayılır. Judith Butler "Slavoj için Lacan ve Hegel tartışmak adeta nefes almaktır" der. Özgün bir araç olarak gördüğü Lacancı psikanalizi kullanarak farklı alanlara müdahaleleri söylenenleri tekrar etmekten ya da eleştirmekten, hatta yeni bir şeyler bile söylemekten öte farklı bir boyutla ilişkilenir ve bu da bizi zaman zaman rahatsız eder. Zaman zaman ise söylediklerinin tam da kendi düşüncelerimiz olduğunu düşünür ve doğrudan birer Žižekçi olur çıkarız. İşte bu "tuzak" dünyada Žižek takipçilerinin sayısını durmaksızın artırsa da *Žižek!* adlı filmde kendisi "en büyük endişem önemsiz biri olmak değil kabul görmektir" der.

Žižek'in Encore için seçtiği felsefi/politik metinlerden oluşan "Tin Kemiktir" ve popüler kültür metinlerini içeren "Bilinmeyen Bilinenler" serisi işte bu farklı boyuta, kabul görmemiş inançlarımızın hatta toplumsal değerlerimizin temelini oluşturan ama yine de görmezlikten geldiğimiz, farkında olmadığımız alanlara odaklanıyor. Hegel'in "Tin Kemiktir" formülündeki kafatası kemiği Žižek'e göre öznedeki temsillenemez bir imkânsızlığı, bir boşluğu işaret eder. Onun Donald Rumsfeld analizinde ileri sürdüğü bildiğimizi bilmediklerimiz ek önermesi Rumsfeld'in Irak'ta yapılan işkenceleri bildiğini bilmemesine, yani Lacan'ın söylediği "kendini bilmeyen bilgi"ye ilişkindir:

> 2003'te Rumsfeld biraz amatörce, bilinen ve bilinmeyen arasındaki ilişki hakkında felsefe yapmaya girişti: "Bilinen bilinenler vardır. Bunlar bildiğimizi bildiğimiz şeylerdir. Bilinen bilinmeyenler vardır. Yani, bazı şeyler vardır ki bilmediğimizi biliriz. Fakat bilinmeyen bilinmeyenler de vardır. Bunlar bazı şeyler ki bilmediğimizi bilmeyiz." Onun eklemeyi unuttuğu önemli bir dördüncü tanım var: 'bilinmeyen bilinenler', bildiğimizi bilmediğimiz şeyler ki bu tam anlamıyla Freudcu bilinçdışıdır...

Bu metni Žižek 2014'ün Nisan ayında Encore'a TİN KEMİKTİR dizisinin yeni bir sayısı (7) için gönderdi. Metnin İngilizce versiyonu elinizdeki bu kitabın baskı aşamasında henüz başka bir yerde yayımlanmamıştır.

ENCORE YAYINLARI

Bulutlardaki Özgürlük

2013'ün aralık ayında Julian Assange'ı Londra'daki Ekvador elçiliğinde ziyaret etmek insanın içini epey bunaltıyordu. Elçilik çalışanları ziyaretçilere nazik davransa bile bu bunaltı geçmiyor doğrusu. Elçiliğin altı odası var, ama herhangi bir bahçesi yok. Koşullar böyle olunca Assange hava alıp biraz yürümek için gün yüzü bile göremiyor. Dairesinden çıkıp konutun ana dairesine bile adımını atamıyor. Çünkü adımını attığını anda karşısında polisleri buluyor. Bir düzine polis zaten hep konutun etrafında ve civardaki bazı binaların içinde duruyor. Hatta Assange duvardaki deliğin içinden kaçmaya çalışır diye bir polis ufak bir tuvalet penceresinin altında bile bekliyor. Daire, üstten ve alttan dinleme cihazlarıyla kontrol ediliyor; internet bağlantısı ise kuşku uyandıracak derecede yavaş... O halde Birleşik Krallık nasıl oluyor da Assange'ın İsveç'e gitmeyi ve ufak bir cinsel kötü muamele konusunda sorgulanmayı (ona isnat edilen herhangi bir suçlama

yok!) reddettiği gibi yasal bir kılıfı bahane ederek, Assange'ı gözetim altında tutmak üzere yaklaşık 50 kişiyi tam zamanlı çalıştırıyor? Bu noktada insanın Thatchercı olup şu soruyu sorası geliyor: Kemer sıkma politikaları nerededir burada? İsveç polisi benim gibi bir hiç olan birini benzer bir sorgulama dolayısıyla istiyor olsaydı, Birleşik Krallık beni gözetim altında tutmak için 50 insanı çalıştırır mıydı? Buradaki esas soru şudur: İntikam almaya yönelik böyle gülünç derecede aşırı bir arzu, kaynağını nereden alıyor? Assange, çalışma arkadaşları ve ifşaatçı kaynakları bunu hak etmek için ne yapmıştı ki? Yetkilileri anlayabiliriz bir bakıma: Assange ve çalışma arkadaşları hain olmakla suçlanır genelde, fakat aslında (yetkililerin gözünde) çok daha kötüdürler:

> Snowden ele geçirdiği mâlumatı bir başka istihbarat teşkilatına ihtiyatlı bir şekilde satmış olsaydı, bu hareket yine de "yurtseverlik oyunları"nın bir parçası addedilir ve Snowden, gerekli görüldüğü takdirde, "hain" diye yaftalanıp tasfiye edilirdi. Gelgelelim, Snowden vakasında karşımızda baştan aşağı farklı bir şey vardır. Epeydir 'Batılı' (gayrı)siyasetin tek temeli olma işlevini gören mantığın, statükonun ta kendisini sorgulayan bir jest vardır karşımızda.

> Deyim yerindeyse her şeyi riske atan, herhangi bir kâr beklentisi olmayan ve kendine pay çıkarmayı ummayan bir jest: Söz konusu jest bu riske girmektedir çünkü şu an olup bitenlerin düpedüz yanlış olduğu yargısına dayanmaktadır. Snowden herhangi bir alternatif önermemişti. Snowden –ya da daha doğrusu, jestinin mantığı; tıpkı kendisinden önceki Bradley Manning'in jestinin mantığı gibi– alternatifin ta kendisidir.[1]

Assange'ın ironik bir tabirle kendini "halkın casusu" diye tanımlaması Wikileaks'in açtığı bu çığırı hoş şekilde özetliyor: "Halk için casusluk yapmak" casusluğun doğrudan olumsuzlanması değildir (casusluğun doğrudan olumsuzlaması, çifte ajan gibi davranıp sırlarımızı düşmana satmak olurdu); bilakis, onun kendi kendini olumsuzlamasıdır, yani tam da casusluğun evrensel ilkesini, gizlilik ilkesini baltalar, zira böyle bir casusluğun hedefi sırları kamuya açmaktır. Bundan dolayı Marxçı "proletarya diktatörlüğü"nden murat edilen (ama karşılığı, pek tabii, nadiren alınan) şeye benzer bir işlevi vardır: diktatörlük işlevinin kendi kendini içkin bir şekilde olumsuzlaması olmak.

[1] Alenka Zupančič, "When I count to ten, you will be dead...", Mladina-Alternative, Ljubljana, 2013, s. 31.

Komünizmi bir bostan korkuluğu şeklinde resmedenlere şöyle cevap vermeliyiz: Wikileaks'in yaptığı şey Komünizm pratiğidir. Wikileaks ortak bir mülk olan malûmatı neyse öyle sunmaktadır sadece.

Fikirler mücadelesi düzleminde, Fransa'daki *Ansiklopedi* girişimi, mevcut tüm bilgiyi genel kamuya sistematik şekilde sunmaya dönük bu muazzam teşebbüs, burjuva modernitesinin yükselişine örnek olarak gösterilmişti - bu bağlamdaki bilginin muhatabı devlet değil kamunun kendisiydi. Halihazırda Wikileaks bugünün *Ansiklopedi*'si gibi görünebilir, ama bu tabloda bir şey eksiktir: kamusal uzam tarafından gözardı edilip bastırılan bilgi. Söz konusu bilginin bastırılmasının nedeni tam da devlet mekanizmaları ve kurumlarının hepimizi kontrol edip düzenlemesiyle ilgili olmasıdır. Wikileaks'in hedefi bu bilgiyi tek bir tıklamayla hepimizin erişimine açmak olmalıdır. Assange aslında bugünün d'Alembert'idir, bu yeni ansiklopedinin, yani halkın 21. yüzyıldaki esas ansiklopedisinin örgütçüsüdür. Peki ama niye?

Ortak bir mülkümüz olarak malûmat, son zamanlarda biri dar anlamıyla ekonomik, diğeri toplumsal-siyasi iki veçhesiyle, sınıf mücadelesinin kilit

nitelikteki alanlarından biri olarak ortaya çıktı. Bir yanda, yeni dijital medya "fikri mülkiyet" açmazını çıkarıyor karşımıza. WWW ("World Wide Web" – *dünya* çapında *ağ*) doğası itibariyle Komünist gibidir, verilerin serbestçe akışına meyleder adeta – CD'ler ve DVD'ler gün geçtikçe kaybolmakta, milyonlarca insan şarkıları ve videoları çoğu zaman ücretsiz bir şekilde indirmektedir. İşletmeci statükonun bu akış üzerine özel mülkiyet biçimini ümitsizce dayatmaya çalışmasının nedeni budur işte. Diğer yandansa, dijital medya (özellikle de internetin neredeyse her yerden erişilir hale gelmesi ve cep telefonları sayesinde) milyonlarca sıradan insanın bir taraftan yeni bir şebeke kurup kolektif faaliyetlerini koordine etmesi için yeni yollar açarken, öte taraftan devlet kurumlarına ve özel şirketlere kamusal ve özel edimlerimizin izini sürmesi için eşsiz olanaklar sunmuştur. Wikileaks'ın böyle patlayıcı şekilde müdahale ettiği şey işte bu mücadeledir. Jacques Lacan psikanalizin etiğinin "Arzundan ödün verme" aksiyomu olması gerektiğini ileri sürmüştü. Bu aksiyom ifşaatçıların edimlerini de doğru bir şekilde tanımlamıyor mu? Giriştikleri faaliyetlerin beraberinde getirdiği tüm risklere rağmen, arzuların-

dan ödün vermeye razı değiller. Bu tavizsiz duruş bize gündelik hayatlarımızda gitgide babunlara benzediğimizi hatırlatır mütemadiyen. Başka bir deyişle, babunların niçin kılsız, kırmızı, koca pörtlek götleri vardır? Bunun ana sebebi şu gibidir: Kızışan bir dişinin kıçı kabarır ve böylece erkek babun onun çiftleşmeye hazır olduğunu bilir. Bu aynı zamanda bir teslimiyet işlevi görür: Bir hayvan sırtını dönüp poposunu diğerine sunar ve bu jest "Benden güçlü olduğunu biliyorum, o yüzden daha fazla kavga etmeliyim!" anlamına gelir. Daha kırmızı, daha kılsız popolu babunlar daha fazla sayıda eş çeker ve bunun sonucunda daha fazla yavruları olur ve bunun sonucu olarak, sonrasında o yavrular tercih edilir; çünkü ortalama olarak, diğerlerine kıyasla onların popoları daha kırmızı ve daha az kılsızdır... İdeolojik hegemonya kurmak için verilen mücadele de böyle görünmüyor mu? Bireyler kılsız pörtlek götlerini teşhir eder, kendilerini kendilerine seslenen ideolojik mesajın penetrasyonuna sunar. Şiddetle dayatmanın lüzumu yoktur, kurban kendini bile isteye sunar – hayatlarımızın dijital açıdan muazzam şekilde kontrol edildiği yolundaki son ifşaatlar bunu zaten açıkça ortaya koymuştur.

İşte bundan dolayı, Wikileaks'i Amerika karşıtı bir fenomen olarak görmek yetmez. Bir başka deyişle, Başkan Obama'nın edimleri, kendisini Wikileaks ifşaatlarıyla kuran konfigürasyona nasıl oturuyor? ABD'deki sağcılar Obama'yı Amerikan halkını bölen, Amerikan hayat tarzına tehdit teşkil eden tehlikeli bir solcu olarak görüp mahkûm ederken, bazı solcular-sa emperyalist dış politika arayışında "Bush'tan beter" olduğunu söyleyerek kınamaktadır onu. Obama 2005'te Nobel barış ödülünü aldığında, bunun kendi başarılarına karşılık olarak verilen bir ödül olmadığını, bilakis bir umut jesti olduğunu, seçim döneminde verdiği vaatleri tutsun ve Bush karşıtı bir Başkan olarak çalışabilsin diye Obama'ya fazladan bir baskı yapmaya yönelik ümitsiz bir girişim olduğunu hepimiz biliyorduk. Nobel barış ödülünü Manning'e verme fikri, Obama'nın bu beklentileri karşılayamamasına karşı haklı bir tepki olarak görülüp benimsenmelidir. Bu hayal kırıklığını izah edebilmek için, Obama'nın 2012'de seçimleri yeniden nasıl kazandığını aklımızda bulundurmalıyız. Jean-Claude Milner "istikrarcı sınıf" mefhumunu ortaya atmıştır: eski yönetici sınıf değil; bilakis, kendilerini büsbütün mevcut toplumsal,

ekonomik ve siyasi düzenin istikrarına ve devamına adamış herkesten oluşan geniş bir sınıf; yani, bir değişim talebinde bulunduğunda bile bunu sistemi daha etkili hale getirip aslında hiçbir şeyin gerçekten değişmemesini teminat altına alacak değişimleri dayatmak için yapanların sınıfı.[2] Bugünün gelişmiş Batılı devletlerindeki seçim sonuçlarını yorumlamanın anahtarı dolayısıyla şudur: Bu sınıfı kazanmayı kim başarmıştır? Obama radikal bir dönüştürücü olarak algılanmak şöyle dursun, *onları* kazanmıştır ve yeniden seçilmesinin sebebi de budur. Cumhuriyetçi piyasanın ve dindar köktencilerin savunduğu köklü değişimler Obama'ya oy veren çoğunluğun canını sıkıyordu.

Başkan Obama'nın ilk seçim kampanyasının şiarını ("Evet, yapabiliriz!") tekrarlarken yüzünde biten umut ve güven dolu ifadeyi hepimizi hatırlarız: Bush döneminin sinizminden kurtulabilir, Amerikan halkına adalet ve refah getirebiliriz, Amerika'yı yeniden umudun ve rüyaların ülkesi haline getirebiliriz... Ne var ki ABD gizli operasyonlarına devam eder, insansız uçakları bile kullanarak kontrol ve istihbarat ağını

[2] Bkz. Alain Badiou ve Jean-Claude Milner, *Controverse*, Paris: Editions du Seuil, 2012.

genişletip müttefiklerini bile dinlerken, bazı protestocuların elinde biraz değiştirilmiş bir şiarın yazıldığı şu pankartlar vardı: "Yes, we scan" ("Evet, tarayabiliriz"). Daha isabetli bir çeşitleme şu olabilirdi doğrusu: "Öldürmek için insansız uçakları nasıl kullanabilirsin? Müttefiklerimizi bile nasıl dinleyebilirsin?" diye bağıran protestoculara Obama yüzünde alaycı bir sırıtışla bakıp şöyle der: "Evet, yapabiliriz!"

Gelgelelim böyle basit bir kişiselleştirmeye gidersek meselenin özünü kaçırabiliriz: İfşaatçıların ortaya çıkardığı özgürlüğümüze yönelik tehditlerin daha derin, sistematik kökleri vardır. Edward Snowden'ı savunma gereği ABD'nin gizli haber alma teşkilatlarını rahatsız eden ve utandıran eylemlerinden kaynaklanmıyor yalnızca. Snowden'ın gözler önüne serdiği şeyi yalnızca ABD değil, diğer tüm büyük (ve o kadar da büyük olmayan) güçler –Çin'den Rusya'ya, Almanya'dan İsrail'e dek– (teknolojik becerilerinin yettiği yere kadar) aynısını yapıyor. Onun eylemleri, her birimizin takibe alınıp ve kontrol edildiğimize dair önsezilerimize olgusal bir temel sağlamış oldu – buradan o bildik ABD'ye-çatmanın çok ötesine geçen küresel bir ders çıkar. Snowden'dan (ya da

Manning'ten) çoktandır doğru olduğunu varsaymadığımız bir şey öğrenmedik aslında. Ama bunu genel olarak bilmek bir şeydir, somut veriler elde etmek ise başka bir şey. Bu bir nebze cinsel partnerinizin başkalarıyla oynaştığını bilmek gibidir –insan bunun soyut bilgisini kabullenebilir, fakat şehvetli ayrıntılardan, sevişme fotoğraflarından haberdar olunca insanın içi içini yer. Bazen bu tür şehvetli ayrıntıları, güvenlik tedbirlerini çok daha açık ve dolaysız şekilde yürürlüğe geçiren, küçük, çeperdeki ülkelerden öğreniriz. Mesela Macar meclisinin 2012'in yazında geçirdiği yeni ulusal güvenlik yasası hükümetin çekirdeğinde yer alan bir çevrenin mühim devlet dairelerinde bulunan şahısları gizlice izlemesini mümkün kılıyor. Bu yasa uyarınca birçok memur her yıl tam iki ay boyunca –bu altmış günün yıl içinde hangi günler olduğunu bilmemek şartıyla– olabilecek en mütecaviz şekillerde (telefonların dinlenmesi, evlere gizli dinleme aygıtlarının yerleştirilmesi, e-maillerin okunması) gözlemlenmeye "razı olmak" zorundadır. Belki de yılın her günü gözetim altında olduklarını hayal edeceklerdir. Yapılmak istenen şey belki de budur. Macaristan George Orwell'ın *1984* romanında tasvir edilen dünyayı terk edeli yirmi

yıldan fazla bir süre geçtikten sonra, gözetim devleti bugün sıhhat ve afiyete kavuşmuş durumdadır. Halihazırda Başbakan Viktor Orbán'ın Fidesz hükümeti hoşuna gitmeyen bir şey bulduğu takdirde -ki uygunsuz bulabileceği şeylerin yasal bir sınırı yoktur- gözetim altında tutulan kişiler kovulabilir. Hükümetin en tepesinde bulunan zevat gözetimden büyük ölçüde muaftır - fakat bu yasa onların vekillerini, personellerini, güvenlik teşkilatının tümünü, bazı hâkimleri, savcıları, diplomatları, subayları ve Orbân hükümetinin kontrol etmediği varsayılan bazı "bağımsız" makamları da hedef alıyor.[3]

Macar hükümeti ise bu tür tedbirleri şöyle meşrulaştırıyor:

> Macar hükümetinin yetkilileri yaptıkları şeyin yeni bir şey olmadığını söyleyeceklerdir. Başka ülkelerin de üst düzey yetkililerinin devlet sırlarının izini sürüp sürmediğine veya kamu yararına çalışan vakıflarda çalışan kişilerin yolsuzluk yapıp yapmadığını çeşitli şekillerde belirlediğine dikkat çekeceklerdir. ABD hükümetinin herkesin telefon konuşmasını ve e-maillerini kontrol ettiği gösterilmişken, kim

[3] Alıntılanan kaynak: Quoted from http://krugman.blogs.nytimes.com/2013/06/17/1984-hungarian-edition/?_r=0

çıkıp da Macar hükümetine eleştirel bir şekilde yaklaşabilir?[4]

Böyle olgularla yüz yüze gelen her namuslu ABD yurttaşı, pörtlek kırmızı poposunun verdiği mahcubiyetle birdenbire kızarıp bozaran bir babun gibi hissetmeli denemez mi? 1843'te genç Karl Marx, Almanya'nın *eski rejiminin* "kendisine inandığını hayal etmekten başka bir şey yapmadığını ve dünyanın da aynısını hayal etmesi talebinde bulunduğunu" iddia etmişti. Böyle bir durumda muktedirleri rezil etmek silah haline gelir – yahut Marx'ın devamında belirttiği gibi: "Fiili baskı ona baskının bilinci de katılarak daha da baskı verici hale getirilmeli, utanç ise dünya âleme teşhir edilerek daha da utanç verici hale getirilmelidir." Bugün içinde bulunduğumuz durum tam da böyledir: Failleri *demokrasi, insan hakları gibi kendi fikirlerine inandığını hayal etmekten başka bir şey yapmayan* mevcut küresel düzenin yüz karası sinizmiyle karşı karşıyayız ve Wikileaks ifşaatları gibi hamlelerle, *utanç (üzerimizde böyle bir iktidar kurulmasına müsaade etmemizin*

[4] A.g.e.

utancı) dünya âleme teşhir edilerek daha da utanç verici kılınmaktadır. Utanmamız gereken şey, aklın kamusal kullanımının dünyanın dört bir yanında gitgide daralmasıdır. Paulus, Hıristiyan bir açıdan hareketle, "kadınlar ve erkekler yoktur, Yahudiler ve Yunanlar yoktur" derken, etnik köklerin, ulusal kimliğin, vb.'nin *bir hakikat kategorisi olmadığını* iddia etmişti. Meseleyi bir de tam Kantçı terimlerle tartışacak olursak, etnik kökler üzerine kafa yorduğumuzda, *aklı özel bir şekilde kullanmış oluruz,* olumsal dogmatik önvarsayımlar bizi sınırlar, yani, aklın evrensellik boyutunda ikamet eden özgür insanlar olarak değil, "toy" bireyler olarak hareket etmiş oluruz. "Dünya-sivil toplumu"nun kamusal alanı, evrensel tekillik paradoksuna, yani, bir tür kısa devreyle, tikelin dolayımını atlayarak doğrudan Evrensel'e katılan tekil özne paradoksuna işaret eder. Kant'ın meşhur "Aydınlanma Nedir?" başlıklı denemesinde "özel"e karşıt olarak "kamusal" terimiyle kastedilen şey budur: "Özel", komünal bağlara karşıt olarak kişinin bireysel bağları değil, bilakis, tikel özdeşleşmesine dayalı komünal-kurumsal düzenidir; "kamusal" ise kişinin Aklını kullanmasının ulus-ötesi evrenselliğidir. Kant'ın liberal aklıselimimizden ayrıl-

dığı yeri görürüz: Devlet alanı, idari ve ideolojik aygıtlarında Kant'ın terime yüklediği tam anlamla "Aklın özel bir şekilde kullanılması" bakımından, bizatihi "özel"dir; genel meseleler üzerine kafa yoran bireyler ise aklı "kamusal" bir şekilde kullanır.

İnternet ve diğer yeni medyanın bir yandan özgürce "kamusal bir şekilde kullanıldığı"nı diğer yandansa gitgide "özel bir şekilde" kontrol edildiğini göz önünde bulundurduğumuzda, Kant'ın yaptığı bu ayrım bilhassa anlam kazanır. Dolayısıyla bizim mücadelemiz, tıpkı son dönemde siberâlemin bulutlarda örgütlenme eğilimine girmesi gibi, ulus-ötesi kamusal alana yönelen tehditlere odaklanmalıdır. Bu noktada, bulut bilişimiyle ilgili bir propaganda metninden bir alıntı yapalım: "Kendilerini destekleyen 'bulutun içindeki' teknoloji altyapısının üzerinde uzmanlık edinmeye veya kontrol sahibi olmaya artık ihtiyacı kalmayan tüketicilerden ayrıntılar soyutlanır." Burada iki manidar kelime var: *soyutlama* ve *kontrol*. Bir bulutu yönetebilmek için işlemlerini denetleyen bir takip sistemi olması gerekir ve bu sistem tanımı itibariyle kullanıcılardan saklanır. Ortada şöyle bir paradoks vardır: Elimde tuttuğum küçük cihaz (akıllı telefon ya da bil-

dik bir cep telefonu) ne kadar kişiselleşirse, kullanımı ne kadar kolaylaşırsa, işlemleri ne kadar 'şeffaflaşırsa', tüm kurulum o kadar çok, başka bir yerde, kullanıcının deneyiminin koordinasyonunu gerçekleştiren devasa bir makineler döngüsünde yürütülen çalışmaya dayanır. Deneyimimiz ne kadar yabancılaşmadan uzak, kendiliğinden ve şeffaf olursa, kendi gizli gündemlerini izleyen devlet kurumları ve büyük özel şirketlerden oluşan yabancılaşmış şebekelerce kontrol edilen görünmez bir şebeke tarafından o kadar çok düzenleniyor demektir.

Yaşamlarımız üzerinde her şeyi kuşatan bu kontrolü bunca tehlikeli yapan şey mahremiyetimizi kaybetmemiz, tüm mahrem sırlarımızın Big Brother'ın gözleri önüne serilmesi değildir. Böyle bir denetimin altından kalkabilecek herhangi bir devlet kurumu yoktur – bunun sebebiyse yeterince bilmemeleri değil, bilakis, çok fazla bilmeleridir. Ham veri boyutu fazlasıyla büyüktür ve şüpheli mesajları saptamaya dönük tüm karmaşık programlara rağmen, milyarlarca veriyi kaydeden bilgisayarlar onları doğru düzgün yorumlayıp değerlendiremeyecek kadar aptaldır ve olan bitene dahil olmadan bir kenarda duran masum kişilerin po-

tansiyel terörist diye listelenmesi gibi gülünç hatalar kaçınılmaz olarak ortaya çıkar; bu da iletişimlerimiz üzerindeki devlet kontrolünü daha da tehlikeli kılar. Nedenini bilmeden, yasadışı herhangi bir şey yapmadan, hepimiz kendimizi ansızın potansiyel teröristler listesinde bulabiliriz. Hearst'ün sahip olduğu gazetelerden birinin yayın yönetmenine hak ettiği gibi uzun bir tatile niye çıkmadığını sorduğunda aldığı o efsanevi yanıtı hatırlayalım: "Gidersem, kaos çıkacağından, her şeyin birbirine gireceğinden korkuyorum ama yokluğumda işlerin ben olmadan da gayet normal yürüdüğünü keşfetmekten, aslında bana ihtiyaç olmadığının kanıtlanmasından daha da korkuyorum!" İletişimimizin devlet tarafından kontrol edilmesine dair de benzer bir şey söylenebilir: Evet, hiçbir sırrımızın olmamasından, devletin gizli haber alma teşkilatlarının her şeyi bilmesinden korkmalıyız, ama bu uğraşlarında başarısızlığa uğramasından daha da çok korkmalıyız.

İfşaatçılar "kamusal aklın" canlı tutulmasında hayati bir rol oynuyor. Assange, Manning, Snowden... onlar bizim yeni kahramanlarımız, dijital kontrol ve iletişimler çağımıza yakışan yeni etiğin emsal vakaları.

Onlar özel şirketlerin yasadışı faaliyetlerini kamu yetkililerine ihbar eden ifşaatçılardan ibaret değiller artık; "aklı özel bir şekilde kullandıkları" takdirde bizatihi kamu yetkililerini de ihbar ediyorlar. Çin'de, Rusya'da ve her yerde Manning'lere, Snowden'lara ihtiyacımız var. Çin ve Rusya gibi devletler ABD'den elbette çok daha baskıcıdır; kim bilir Manning gibi birinin başına Rus ya da Çin mahkemesinde neler gelirdi, aklınızda bir canlandırmaya çalışın (halka açık bir duruşma olmayacağı kesin, mesela Çinli bir Manning gözden muhakkak kaybolurdu!). Ne var ki ABD'nin yumuşaklığını da abartmamak lazım: ABD'nin mahkûmlara Çin ya da Rusya kadar kaba davranmadığı doğrudur, zira teknolojik açıdan üstün olduğundan dolayı alenen kaba yönteme ihtiyacı yoktur (fakat ihtiyacı olduğunda da böyle bir yönteme başvurmaya fazlasıyla hazırdır). Bu bakımdan ABD Çin'den çok daha tehlikelidir, çünkü ABD'nin kontrol tedbirleri nasılsa öyle algılanmazken, Çin'in başvurduğu kaba yöntemler ise alenen teşhir edilir. Bir diğer deyişle, Çin gibi bir ülkede, özgürlüğün karşısındaki sınırlılıklar herkesin malûmudur, bu mesele hakkında herhangi bir yanılsama söz konusu değildir; halbuki ABD'de

biçimsel özgürlükler büyük ölçüde güvencededir, dolayısıyla birçok birey kendi hayatında özgür olduğunu hisseder ve devlet mekanizmalarınca ne derece kontrol edildiğinin farkına bile varmaz. Banka hesaplarımızın, amazon.com sitesinden hangi kitapları satın aldığımızın, e-maillerimizin, vb.'nin kontrol edilerek her birimiz hakkında ne kadar çok şey öğrenilebileceğini bir düşünün. İfşaatçılar apaçık baskıcı rejimleri kınarken, yani, doğrudan deneyimlediğimiz özgürlüksüzlüğümüzü gözler önüne sererken malûmu ilan etmekten çok daha önemli bir şey yapıyorlar: Kendimizi içinde özgür hissettiğimiz durumun temelinde yatan özgürlüksüzlüğü gözler önüne seriyorlar.

Bu özellik dijital uzamla sınırlı değildir: "Müsamahakâr" liberal topluma damgasını vuran öznellik biçimine baştan başta nüfuz etmektedir. Müsamahakârlık ve özgür tercih yüce bir değer mertebesine yükseltildiği için, toplumsal kontrol ve tahakküm artık öznenin özgürlüğünü ihlal eden şeyler olarak görülemez. Bireylerin kendilerini özgür olarak deneyimlemesi şeklinde görünmek zorundadır (ve ancak bu şekilde sürdürülebilir). Özgürlüksüzlüğün bu görünüşü çe-

şitli biçimlerde kendi karşıtının kisvesine bürünür: Herkese sağlık hakkı elimizden alındığında, bize yeni bir tercih özgürlüğü (sağlık tedarikçimizi seçme özgürlüğü) verildiği söylenir; uzun vadeli bir işe güvenemez hale gelip birkaç yılda bir yeni bir güvencesiz iş bulmaya mecbur bırakıldığımızda, bize kendimizi yeniden icat etme ve kişiliğimizde saklı halde bekleyen yeni, hiç tahmin edilmedik yaratıcı potansiyelleri keşfetme fırsatı verildiği söylenir; çocuklarımızın eğitimi için para vermek zorunda olduğumuzda, sahip olduğu (veya ödünç aldığı) kaynakları eğitime, sağlığa, seyahate, vb.'ye nasıl yatıracağını özgürce seçmek durumundaki bir kapitalist gibi hareket eden "benlik girişimcileri"ne dönüştüğümüz söylenir... Devamlı zoraki "özgür tercih" bombardımanına tutulan, almaya genelde doğru düzgün ehil bile olmadığımız (veya hakkında yeteri kadar malûmatımız olmayan) kararlar almaya zorlanan bizler, özgürlüğümüzü günden güne katlanılmaz bir endişeye sebep olan bir yük gibi deneyimleriz. Bu kısır döngüyü tek başımıza, tecrit halinde bireyler olarak kıramayız, çünkü ne kadar özgürce eylersek sistemin o kadar çok kölesi oluruz; hal böyle olunca, sahte özgürlüğün bu "dogmatik uyku"-

sundan dışarıdan, bir Efendi figürünün dürtüklemesiyle "uyandırılmamız" gerekir.

Mayıs 2002'de, New York Üniversitesi'ndeki bilimcilerin temel sinyalleri bir farenin beynine iletebilen, böylece bilimcilerin (tıpkı uzaktan kumandalı bir oyuncak arabada olduğu gibi) bir yönlendirme mekanizmasıyla farenin hareketlerini kontrol edebilmesini sağlayan bir bilgisayar çipini iliştirmiş olduğu haberi çıkmıştı. Tarihte ilk kez, canlı bir hayvan failinin "irade"si, yapacağı hareketlere dair "kendiliğinden" kararları dış bir makine tarafından devralınmıştı. Buradaki büyük felsefi soru şudur elbette: Dışarıdan verilen kararlarla gerçekleşen bu hareketleri talihsiz fare nasıl "deneyimlemişti"? Onları kendiliğinden hareketler olarak "deneyimlemeye" devam mı etmişti (başka bir deyişle, kendi hareketlerinin yönlendirildiğinden büsbütün habersiz miydi), yoksa "bir şeyde sorun olduğu"nun ayırdında mıydı? İşte Çinli yurttaşlar ve Batılı liberal ülkelerin özgür yurttaşları olan bizler arasındaki fark budur belki de: Çinli insan fareleri kontrol edildiklerinin en azından farkındadır, bizler ise hareketlerimizin nasıl denetlendiğinin farkında bile olmadan oradan oraya dolanan aptal fareleriz...

Wikileaks etrafından ortaya çıkan yeni Ansiklopedi'nin bağımsız bir uluslararası tabana ulaşması, böylece büyük bir devletin bir başka büyük devlete karşı mücadele ettiği (mesela Snowden'ın Rusya'da korunma imkânı aramak zorunda kalmasına sebep olan) aşağılayıcı oyunun asgari düzeye çekilmesi hayati önem arz eder. Aksiyomumuz şu olmalıdır: Snowden ve Pussy Riot aynı mücadelenin parçasıdır – ifşaatçıların korunmasını ve mesajlarının yayılmasını örgütlemek için yeni bir Enternasyonel'e, yeni bir uluslararası şebekeye ihtiyacımız var. Bu liste zaten çoğalmakta: Manning, Assange, Snowden.... ve 11 Mayıs 2013'te Reyhanlı'da yapılan ve resmi rakamlara göre 53, gayrı-resmi hesaplara göreyse 170'ten fazla insanın ölümüne sebep olan katliamın radikal İslamcı El-Nusra tarafından düzenlendiği yolundaki jandarma istihbarat raporunu sızdıran Türkiyeli jandarma askeri Utku Kalı. Reyhanlı'daki patlamanın hemen ardından, Türk hükümeti Suriye'deki Esad rejimini sorumlu tuttu, ama sızdırılan bu rapor hükümetin olan bitenin farkında olduğunu, hadiseyi önlemediğini veya hatta bu sahte bayrak operasyonuna "kılavuzluk" etmiş olabileceğini ortaya koydu. Utku Kah derhal gözaltına alındı

ve şu an askeri sırları sızdırma suçlamasıyla hapiste yatıyor.[5] Bu tür sızdırmalar bugün Suriye'de perde arkasında gerçekten neler olup bittiğinin içyüzünü görmemizi sağlıyor.

İfşaatçılar bizim kahramanlarımız, çünkü onlar –yani muktedirler– bunu yapabiliyorsa, bizim de yapabileceğimizi kanıtlıyorlar. Bugün devlet mekanizmaları taşlaşmış ve halkın yakıcı taleplerine karşı duyarsızlaşmış olduğundan, demokrasinin ancak aşağıdan yukarıya doğru, yerel toplulukların taban seviyesinden hareketle tazelenebileceğini sıkça işitiyoruz; gelgelelim bugün karşımıza çıkan sorunlar küresel, devletten-büyük örgütlenmeler ve faaliyet biçimleri de gerektiriyor – o eski güzel ulus devlet hem fazla büyük hem de fazla küçüktür. Devletin karşısına çıkacak ideal kuvvet, iki düzey arasında doğrudan bir kısa devre olurdu: ulus-ötesi ağlar kuran yerel sivil toplum örgütlenmeleri. Fakat sorun şu ki bu ağları kuran protestocular besbelli azınlıkta kalıyor – geniş çoğunluğun Snowden'ın ifşaatları yaygın medyada

[5] İstanbul'daki Engin Kurtay'dan kişisel mesaj. (Utku Kalı 11 Kasım 2013'te tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. Kalı kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmedi [ç.n.].)

yankı bulduktan sonraki tepkisinin en iyi özeti, Altman'ın *Nashville*'inde Barbara Harris'in söylediği son şarkının o unutulmaz sözleri olabilir: "Özgür değilim diyebilirsin ama bu umurumda değil."

Vampirler ve Zombiler Karşı Karşıya

Siberâlem üzerinde kontrol kurmak için verilen bu mücadele demek ki bugünün sınıf mücadelesinin kilit önem taşıyan bir veçhesidir; bu haliyle, sınıf mücadelesinin sıhhat ve afiyette olduğunu ispatlamaktadır. Başkan Obama sorumsuz bir şekilde siyasi hayata "sınıf savaşı"nı getirmekle itham edildiğinde, Warren Buffett cevabı yapıştırıvermişti: "Sınıf savaşı var, eyvallah, ama savaşı yapan taraf benim sınıfım, yani zengin sınıf ve biz kazanıyoruz."[6] Sınıf savaşı ABD'nin kamusal söyleminde bir nevi küfürdür ama bu bastırılan tema Hollywood'ta hışımla yeniden gün yüzüne çıkmaktadır. Sınıf mücadelesini bulmak için ta uzaklara bakmaya lüzum yok – isteyelim ya da istemeyelim, sınıf mücadelesiyle tahmin edeceğimizden çok daha kısa bir süre içinde ve onu görmeyi hiç beklemeyeceğimiz yerlerde karşılaşırız. Mesela Neil Blomkamp'ın 2154 yılında geçen *Elysium*'u gibi, kıyamet

[6] Alıntılayan Ben Stein, "In class warfare, guess which class is winning", *New York Times*, 26 Kasım 2006.

sonrasını tasvir eden büyük bütçeli filmleri (ve hatta bilgisayar oyunlarını) bir düşünelim. Blomkamp'ın bu filminde zenginler insan yapımı devasa bir uzay istasyonunda, nüfusun geri kalan kısmıysa genişletilmiş bir Latin Amerika favelasını andıran mahvolmuş Dünya'da yaşamaktadır.[7] Bu film başını John Boorman'ın filmi *Zardoz*'un çektiği bir dizinin sonuncusudur. 2293 yılını konu alan *Zardoz*'da Dünya'nın kıyamet koptuktan sonraki hali, nüfusun çoğunu oluşturan "Vahşiler"in, yani sefil ve şiddet dolu koşullarda yaşayan sıradan insanların hayatı resmedilir. Yöneticiler ise sıradan Vahşileri denetim altında tutmakla görevli savaşçı sınıf olarak "Yok Ediciler" adlı imtiyazlı Vahşiler grubunu kullanan "Ebediler"dir. Yok Ediciler tanrı Zardoz'a tapar. İçi oyuk, uçan bu koca taş kafa

[7] Böyle bir alan anlayışının altında yatan gerçekliğe yönelik tavır (bazı kaynaklara göre Hitler'in bile benimsediği) "içbükey oyuk Dünya hipotezi"nde uç noktasına çekilir. Burada söz konusu olan fikir şudur: Biz insanlar küre şeklindeki oyuk bir dünyanın *iç* yüzeyinde, sonsuz bir kaya ve buz kütlesinin içinde, küre şeklindeki devasa bir delikte yaşamaktayız ve Güneş deliğin merkezinde parlayan devinimsiz yıldızdır. (Öyleyse güneşin doğup batmasını nasıl izah edebiliriz? Bu hipotezin savunucuları bükülmüş ışık demetlerini konu alan inanılmaz derecede karmaşık teorilere başvurmuştur.)

şeklindeki tanrının mesajı şudur: "Silah iyidir, penis ise kötü. Penis, bir zamanlar olduğu gibi, tohumlar saçıp yeni yaşamlar yaratarak Dünya'yı insan vebasıyla zehirler, silah ise ölüm saçar ve Dünya'yı Vahşilerin kirinden arındırır. Haydi gidin ve öldürün!" Taş kafa şeklindeki tanrı Zardoz Yok Edicilere silah temin eder, Yok Ediciler ise ona, medeni varlıkların görünmez bir kuvvet-alanı tarafından çepeçevre korunduğu tecrit edilmiş bir yer olan Burgaç'ta yaşayan Ebedileri beslesin diye tahıl tedarik eder. Ölümsüz Ebediler hoş, ama en nihayetinde boğucu bir yaşam sürer ve tahmin edilebileceği gibi film kalkanın kırılması ve Ebedilerin cinselliği ve ölümlülüğü yeniden keşfetmesiyle sona erer.[8]

Tüm bu filmler sınıf hattında kökten, fakat son derece özgül şekilde bölünmüş bir toplumda geçer. Peter Sloterdijk *In The World Interior of Capital* kitabında bu özgül bölünmeyi, küresel-kapitalist modernitemizin büyük anlatısının arsızca nasıl ileri

[8] İki yıl sonra, Michael Anderson'ın *Logan's Run*'ında benzer bir hikâye anlatılmıştı: Hedonist bir toplum koca bir köpüğün içinde yaşıyor ve bunun dışında yaşam olmadığını kabul ediyordu.

sürüldüğünü anlatır.[9] Küreselleşmenin son aşamasında, dünya sistemi gelişimini tamamlamış ve kapitalist bir system olarak, tüm yaşam koşullarını belirler hale gelmiştir. Bu gelişimin ilk göstergesi 1851'de ilk dünya sergisine evsahipliği yapan, Londra'daki Kristal Saray'dır: sınırları görünmez olan, ama aynı zamanda dışarıdan neredeyse aşılamayan bir iç dünyanın inşası ve genişlemesi olarak küreselleşmenin kaçınılmaz dışlayıcılığı – bu iç dünyada bir buçuk milyar küreselleşme galibi yaşamaktadır; bu rakamın üç katı kadar insan ise kapının dışında beklemektedir. Netice itibariyle, "sermayenin iç dünyası açık gökyüzünün altındaki bir *agora* ya da adil bir ticaret değil, bir zamanlar dışarıda olan her şeyi içe çekmiş bir seradır." Kapitalist aşırılıklar üzerine kurulmuş bu iç, her şeyi belirler: "Modern Çağ'ın temel olgusu dünyanın güneşin etrafında dönmesi değil, paranın dünyanın etrafında dönmesiydi." Dünyayı küreye dönüştüren sürecin ardından, "toplumsal hayat ancak genişlemiş bir içte, evcil ve suni olarak iklimlendirilmiş bir iç uzamda yer bulabilirdi." Kültürel kapitalizm hüküm

[9] Bkz. Peter Sloterdijk, *In the World Interior of Capital: Towards a Philosophical Theory of Globalization*, Cambridge: Polity 2013.

sürdüğü sürece, dünyayı altüst edecek olası tüm kargaşalar baştan zaptedilir: "Bu tür koşullarda artık tarihsel olaylar vuku bulamazdı – olsa olsa, küçük çaplı kazalar olabilirdi."

1 Aralık 2013'te, İtalya'nın Firenze ilinin merkezinden 10 kilometre ötede bulunan Prato kasabasındaki bir sanayi bölgesinde, Çinlilerin sahibi olduğu bir tekstil fabrikasında çıkan yangın, işçilerin fabrikanın içine kurulmuş derme çatma mukavvadan yatakhaneye sıkışmasına ve sonuçta en az yedi kişinin ölmesine sebep olmuştu.[10] Bu kaza kasabanın büyük giysi fabrikalarıyla tanınan sanayi bölgesi Macrolotto'da gerçekleşmişti. Yöredeki sendikanın yetkilisi Ribero Pistonina'nın yorumu şuydu: "Kimse onların buna şaşırdığını söyleyemez, çünkü Floransa ve Prato arasındaki bölgede, binlerce değilse de yüzlerce insanın köleliğe yakın şartlarda çalışıp yaşadığını herkes biliyor." Nüfusun iki yüz binin altında olduğu Plato'da bile, Çinlilerin sahibi olduğu dört binden fazla işletmede en az on beş bin kayıtlı işçi bulunuyor. Daha binlerce Çinli göçmeninse şehirde yasadışı şekilde

[10] Bkz. http://www.reuters.com/article/2013/12/01/us-italy-fire-idUSBRE9B00ED20131201.

yaşadığı, ucuz tekstil ürünleri üreten bir toptancı ve atölyeler ağı için günde on altı saate kadar çalıştığı zannediliyor. Demek ki küresel Kubbe'nin dışındaki sefil yaşam şartlarını görmek için ta Şangay'daki (veya Dubai ve Katar'daki) varoşlara bakıp Çin'i ikiyüzlüce eleştirmemize gerek yok – Foxconn tam burada, kendi evimizin içindedir, fakat biz onu görmüyoruzdur (veya görmezlikten geliyoruzdur).

Sloterdijk'ın haklı şekilde işaret ettiği şey şudur ki kapitalist küreselleşme hem açıklığa, fetihe, hem de İçeri'yi Dışarı'dan ayıran kendi içine kapalı bir küreye karşılık gelir. Bu iki veçhe birbirinden ayrılamaz: Kapitalizmin küresel menzili, kürenin dört bir yanında köklü bir sınıfsal bölünmeyi devreye sokmasına, küre tarafından korunanların kılıfın dışındakilerden ayrılmasına dayanır. Hollywood'taki sınıf mücadelesinin daha şaşırtıcı bir örneği ise 2012 yılında gösterime giren Abraham Lincoln hakkındaki iki filmdir: Spielberg'ün büyük, "resmî", iyi hissettirmeye dayalı, liberal, "üstün nitelikli" *Lincoln*'ü ve onun besbelli gülünç sefil vampir kuzeni *Abraham Lincoln: Vampir Avcısı*. "Nasıl ki hakikat ve adalet pahasına iyileşmeyi ve birliği vurgulayan siyasi kültürümüz Martin Luther King Jr.'ı

beyaza boyadıysa", Spielberg de "Lincoln'ü öyle aklamıştır."[11] *İç savaşta kazanılan zaferin hemen öncesinde, Lincoln "ustaca hukuki hamleler, küçük kayırmalar ve kişisel iradesi" sayesinde, köleliği yasaklayan anayasa değişikliğini geçirmeyi başarmıştı.* "Burada aksiyon yönetici elitlere odaklanır ve Lincoln'ü içerinin tepesindeki kişi olarak resmeder." Bunun tam aksine, *Abraham Lincoln: Vampir Avcısı* ise "devrimci değişimin militanlık ve dışarıdakilerin, ezilenlerin harekete geçmesiyle başarıldığını" gösterir: Annesi vampirler tarafından öldürülmüş olan Lincoln, ayrılıkçı Konfederasyon savunucularının ardında da vampirlerin olduğunu öğrenir. Vampir lideri, Jefferson Davis'le anlaşma yapar: Güney'in vampirlere kendilerini besleyecek kan kaynağı olarak siyah köleleri düzenli olarak teslim etmesi şartıyla, vampirler konfederasyon ordusuna yardım edecektir. Lincoln bunu öğrenince, ordu için süratle gümüş kurşunlar imal edilmesi için ABD'nin gümüş kaynaklarını kullanır ve böylece Kuzey'in Gettysburg'de zafer kazanmasını sağlar. Gülünç müdür bu hikâye? Evet, kesinlikle öyle, ama bu

[11] Louis Nayman, "Lincoln: Better Off Undead," *In These Times*, 15 Kasım 2012.

gülünçlük ideolojik bastırmanın ya da hatta daha güçlü, psikotik bir dışta-tutmanın semptomudur: Simgesel'den dışlanan şey bir halüsinasyonun Gerçeğinde geri döner ve dışlanan şey tüm o vahşiliğiyle sınıf mücadelesidir. Bu noktada şu hipotez ileri sürülebilir: Korku filmleri vampirler ve zombiler arasındaki fark kisvesinde sınıf farkını kayda geçirir. Vampirler edepli, incelikli, aristokratik kişilerdir ve normal insanların arasında yaşar; zombiler ise hödük, uyuşuk, pistir ve dışlanmışların ilkel isyanında olduğu gibi, dışarıdan saldırır. Zombiler ve işçi sınıfı arasındaki denklem, Hays Yasası öncesinde yapılan ilk uzun metraj zombi filmi olan *Beyaz Zombi*'de (1932, Victor Halperin) doğrudan kurulmuştu. Bu filmde hiçbir vampir yoktur – fakat işin çarpıcı yanı, zombileri kontrol eden esas kötü karakteri, bir yıl önce Drakula olarak şöhrete kavuşmuş Bela Lugosi oynamaktadır. *Beyaz Zombi* en meşhur köle isyanının patlak verdiği yer olan Haiti'deki bir plantasyonda geçer. Lugosi bir başka plantasyon sahibini karşılar ve ona kendi şeker fabrikasını gösterir. Lugosi fabrikasında çalışan işçilerin, uzun çalışma saatlerinden şikâyet etmeyen, sendika talep etmeyen, hiç greve gitmeyen ve öylece çalışıp duran zombiler

olduğunu anlatır hemen... böyle bir film herhalde ancak Hays Yasası geçirilmeden önce çekilebilirdi.

Çatışan siyasi konumların altında yatan mantığı ancak sınıf mücadelesini hesaba katarak ayırt edebiliriz. Alain Badiou[12] bugün dört temel toplumsal-siyasal yönelimin olduğunu öne sürmüştür ve bunların bir başka Greimasçı göstergesel kare oluşturduğu rahatlıkla görülebilir: (1) saf liberal küresel kapitalizm; (2) onun yumuşak Refah Devleti versiyonu (kapitalizmi kabul ederiz, ama sağlık hizmetini, eğitimi, yoksullarla dayanışmayı, vb.'yi güvence altına alacak şekilde düzenlenmesi şartıyla); (3) düpedüz gerici köktenci anti-kapitalizm; (4) radikal özgürleşmeci hareketler. Bu dört konum üç eksen üzerine yerleştirilebilir: kapitalizm yandaşlığı (1-2) kapitalizm karşıtlığı (3-4); siyasi Sağ (1-3) siyasi Sol (2-4); saf (1-4) saf-olmayan (2-3) ["saflık" temel (kapitalist ya da anti-kapitalist) öncülünden tüm sonuçları çıkaran tutarlı bir konumu, "saf olmayış" ise bir tavizi işaret eder (misal, Refah Devleti Sosyal Demokrasisi, düzenlenen, denetlenen, evrensel dayanışma ve adalet

[12] 11 Ekim 2013'te İstanbul'da düzenlenen "Küresel Kapitalizm ve Yeni Sol" başlıklı konferansta yaptığı sunumda.

gibi motiflerle harmanlanan bir kapitalizme karşılık gelir).] Belki, iki konum daha vardır: (5) otoriter kapitalizm (Singapur ve Çin'deki gibi "Asya değerleri" olan kapitalizm); (6) "totaliter" Komünist Sol'dan geriye kalanlar (Küba, Kamboçya'daki Kızıl Kmerler, Kuzey Kore, Hindistan ve Nepal'deki Maoist isyancılar...). (5) Sağcıdır, kapitalizm yandaşıdır ve saf-değildir; (6) Solcudur, kapitalizm karşıtıdır ve saftır. Birbirini apaçık aksettiren konumlar vardır – mesela, (5) ve (2) besbelli ki birbirinin ayna aksidir: Sağ ve Sol karşıtlığı eksenine yerleşen bu konumların ikisi de saf liberal kapitalizm aşırılığını düzenlemeye çalışır; ilki bunu geleneksel değerler ve otoriter devletle yaparken, diğeriyse Refah Devleti'nin araçlarıyla yapar. Benzer şekilde, (3) ve (6) Sol-Sağ ekseninde birbirini aksettirir: İkisi de "kapalı" bir topluma özgü "totaliter" projeye göre toplumsal yaşamı yeniden örgütleyerek kapitalist evrenden çıkmaya çabalar. Son olarak, (1) ve (4) de aynı eksende birbirlerini aksettirir, zira ikisi de temel toplumsal-siyasal antagonizmanın iki kutbunun en açık biçimini cisimleştirir: küresel kapitalizm ve onun özgürleşmeci bir şekilde aşılması. Burada anahtar niteliğindeki husus, (6)'yı (4)'ten ve (5)'i (3)'ten

ayırmaktır. (5) Otoriter kapitalizm ve (3) düpedüz gerici anti-kapitalizm bağlamında *söz konusu fark açık gibidir, ama fiilen gözden kaybolmaya meyleder: Tüm "köktenci" dinsel rejimler, retorik bakımından ne kadar kapitalizm karşıtı olurlarsa olsunlar, kendilerini küresel kapitalizme uyarlamanın ve hatta onunla mükemmel bir şekilde bütünleşmenin (Suudi Arabistan'ı düşünün mesela) bir yolunu bulurlar genelde. (4) ve (6) karşıtlığı bağlamındaysa durum bunun tersidir: Gerek Kızıl Kmerler rejimi gerekse sahici radikal-özgürleşmeci hareket saftır, Solcudur ve anti-kapitalisttir, fakat onları birbirinden ayıran tüm farklardan daha radikal bir fark vardır.*

Bu farkın ayırdına varabilmek için, benzer ve hatta özdeş gibi tınlayan ifadeler arasındaki farkı öğrenmek elzemdir – mesela, Avrupa'da, özellikle de İspanya'da sürmekte olan halk isyanlarının rağbet gören taleplerinden biri, ister Solcu ister Sağcı olsun tüm "siyasi elitlerin" reddidir. Siyasi elitlerin hepsi, sıradan halkın gerçek ihtiyaçlarıyla teması koparmış, yozlaşmış kişiler olarak görülüp kınanır. Gelgelelim böyle bir ifade birbirinin kökten karşıtı iki konumu kapsayabilir: Bir yanda, tüm siyasi sınıfın popülist-ahlakçı bir tavırla reddi

("hepsi aynı bokun suyu, siyaset yavşaklık demek"), ki bu reddiye aslında, bu yozlaşma ağını temizleyip dürüstlüğü getirecek yeni bir Efendi çağrısını gizler; diğer yandaysa, *tamamen* farklı bir şey, hegemonik siyasi uzamın ana hatlarını tanımlayan ikili karşıtlıktan (Cumhuriyetçilere karşı Demokratlar, Muhafazakârlara karşı İşçi Partisi, vb.) hakiki bir şekilde çıkma. Bu ikinci bağlamdaki temel mantık, "hepsi aynı bokun soyu" demek değil, şudur: "Esas düşmanımız elbette ki kapitalist Sağ'dır, ama Sağ'ı durdurmanın tek yolu olarak bizi kendilerini desteklemeye çağıran yerleşik Sol'un şantajını da reddediyoruz." Bu ikinci konum "ne o ne o" konumudur: "X'i istemiyoruz, ama onun içkin olumsuzlamasını, ona aynı alanın içinde kalarak karşıt olunmasını da istemiyoruz. Bu demek değildir ki "hepsi aynı bokun soyudur"; bilakis, onlar (Lacan'daki Hepsi-değil'in, bir istisnaya dayalı Hepsi'nin paradokslarının anlamıyla) "hepsi" değildir. "Hepsi aynı bokun soyu", istisnayı, bildik yozlaşmış siyasetten muaf, ne Sağ ne Sol, dolaysız/dürüst bir siyaseti istiyoruz demektir. Ne var ki, "ne o ne o" bağlamındaysa, Sağ'ın olumsuzlanması bize (yerleşik) Sol'u verir, ama Sol'un olumsuzlanması Sağ'ı vermez, "Sol'da (yerleşik) Sol'un kendisinden daha fazla olan" bir gayrı-Sol verir.

Siniğin Naifliği

Bu hengame içinden çıkıp bir yol bulabilmek için ideolojik kısıtlarımızdan kopmamız gerekir. Peki ama nasıl? Muktedirlerin sinizminin çoğu zaman ideoloji eleştirisi gerektirmeyecek kadar dolaysız ve açık gibi göründüğü bugün, hâlâ geçerli bir seçenek midir bu? Niçin meşakkatli bir "semptomal okuma"ya girişip muktedirlerin kamusal söylemindeki boşlukları ve bastırmaları bularak zaman kaybedelim, hele ki bu söylem tikel çıkarlarını neredeyse alenen ve arsızca kabul ederken? Fakat bu tezin çeşitli sorunları vardır. Ne var ki, muktedirlerin yapıp ettiklerini kaba bir tavırla kabul ettiği böyle bir sinik toplum anlayışı hiç de yeterli değildir: Tam da nihayetinde her şeyin iktidar, para, nüfuz, vb.'yle ilgili olduğunu alenen ve "gerçekçi" bir şekilde kabul ettiklerinde, yanılıp başka bir uca sürüklenirler, yanılsamasız gerçekçilikleri tam da körlüklerinin biçimidir. Can alıcı bir hatayla bir şeyi hafife alırlar: acımasız iktidar oyunlarını veya finansal spekülasyonlarını yapılandırıp sürdüren ya-

nılsamaların etkililiğini. Hitler'in yönetiminin başlarında kendilerine "bırakalım da Hitler iktidarı ele alıp bizi Sol'dan kurtarsın, sonra onun çaresine bakarız" diyenler büyük kapitalist siniklerdi. 2008'deki finansal krizinin sorumlusu gözü kararmış idealistler değil, "açgözlülük iyidir" ilkesine göre hareket eden sinik bankacılardı. Sloterdijk'ın sinik aklı açıklamak için geliştirdiği "ne yaptıklarını biliyorlar ve onu yine de yapıyorlar" şeklindeki eski formülün sınırı burada yatar: Kaba "gerçekçi" duruşa içkin yanılsamaları görmezler. Marx'ın 1848 Fransız Devrimi'ne dair parlak analizini hatırlayalım bu noktada: Muhafazakâr-cumhuriyetçi Düzen Partisi "Cumhuriyet'in anonim krallığı"nda kralcılığın iki dalının (Orléancılar ve Meşruiyetçiler) koalisyonu işlevini gördüğünü söylemişti Marx.[13] Düzen Partisi'nin meclisteki vekilleri kendi cumhuriyetçiliklerini safsata olarak algılıyordu: Meclis tartışmalarında sıkça dilleri sürçüp kralcılıklarını ifşa ediyor ve Cumhuriyet'le alay edip esas amaçlarının monarşiyi geri getirmek olduğunu ortaya koyuyorlardı. Yönetimlerinin esas toplumsal etkisi konu-

[13] Bkz. Karl Marx, "Class Struggles in France," *Collected Works*, 10. Cilt, Londra: Lawrence and Wishart 1978, s. 95.

sunda bizatihi yanıldıklarınınsa farkında değillerdi. Fena halde hakir gördükleri burjuva cumhuriyetçi düzen için gerekli koşulları tesis ediyorlardı aslında (örneğin, özel mülkiyetin güvenliğini teminat altına alarak). Yani cumhuriyetçi bir maske takan kralcılar değillerdi sadece: Kendilerini öyle hissediyor olsalar da, esas toplumsal rollerini maskeleyen aldatıcı cephe tam da "içlerindeki" o kralcı itikattı. Hasılı, samimi kralcılıkları, kamusal cumhuriyetçiliklerinin gizli hakikati olmak şöyle dursun, fiili cumhuriyetçiliklerinin fantazmatik dayanağıydı. Kralcılar birleşik yönetimleri konusunda kendilerini kandırıyordu. Hiziplerinin her biri, ayrı, kendi başına ele alındığında, kralcıysa, kimyasal bileşimlerinin ürününün ister istemez *cumhuriyetçi* olmak zorunda olduğunu kavramadılar (...) İşte böylece bu kralcıların başta hemen restorasyona inanırken, sonraysa bir yandan cumhuriyetçi biçimi elden bırakmadan, cumhuriyete karşı ağızlarından köpükler saça saça, korkunç küfürleri dudaklarından eksik etmezken ve sonunda birbirlerine ancak cumhuriyet içinde katlanabileceklerini itiraf ederken ve *restorasyonu süresi belirsiz bir şekilde ertelerken* (*die Restauration aufs Unbestimmte vertagen*) buluyoruz.

Birleşik yönetimin *hazzı* (*der Genuß der vereinigten Herrschaft*) iki hizbin her birini de kuvvetlendiriyor ve her birini diğerine tabi olmaya, yani krallığı geri getirmeye daha da elverişsiz ve gönülsüz kılıyordu.[14]

Marx saptırılmış libidinal ekonominin katıksız bir örneğini tasvir eder burada: Grup üyelerinin hakiki amaçları olarak deneyimlediği, fakat taktik nedenlerden ötürü kamusal olarak tekzip edilmesi icap eden bir Amaç vardır; gelgelelim, hazzı sağlayan unsur kamusal olarak uymak zorunda oldukları ideolojiyle çeşitli şekillerde müstehcence dalga geçmek (ağızdan köpükler saça saça bağırmak ve sövüp saymak) değil, (birleşik şekilde yönetmelerini mümkün kılan) resmi Amaçlarının gerçekleşmesinin süresi belirsizce ertelenmesidir. Özel alandan bir örnek verelim: Mesela evliliğimde mutsuzumdur ve eşime onu terk edip gerçekten âşık olduğum metresimle yaşamaya başlayacağımı söyleyerek onunla devamlı dalga geçerim. Eşime yaptığım bu sataşmalar bana küçük keyifler verse de, beni ayakta tutan haz eşimi gerçekten terk edip metresimle yaşamaya başlama

[14] A.g.e.

fikrinin süresini belirsizce ertelenmesiyle oluşur. Siyasete dönecek olursak, bugünün Düzen Partisi, Ronald Reagan zamanındaki ABD'li Cumhuriyetçiler değil miydi? Onların Orléancıları yeni teknoloji sevdalısı liberal kapitalistler, Meşruiyetçileri ise Çay Partisi köktencileriydi. İki taraf da birbirinden nefret ediyordu, lâkin ancak bir arada dururlarsa yönetebileceklerini biliyorlardı, dolayısıyla gerçekten dert ettikleri tedbirleri (kürtaj yasağı, vb.) süresi belirsizce erteleme yoluna gittiler. Bugünün sinik siyasetinin formülü budur: Bugünkü sinik siyasetin esas ahmakları, hakikatlerinin kendi saklı inançlarında değil, dalga geçtikleri şeyde bulunduğundan bihaber siniklerin ta kendisidir. Bu açıdan sinizm sapkın bir tavırdır: Ötekisine (sinik olmayan ahmaklara) kendi bölünmesini aktarır. İşte bu yüzden, Freud'un belirttiği gibi, sapkın faaliyet bilinçdışının açıkça sergilenmesi değil, en müthiş şekilde örtbas edilmesidir.

Reelsiyasetçi siniklerin nihai örneği olan Henry Kissinger'ın hiçbir gözlemcinin gözünden kaçamayacak bir yanı vardır, o da tüm tahminlerinin düpedüz yanlış çıkmasıdır. 1991'de Gorbaçov-karşıtı askeri darbenin haberi Batı'ya ulaştığında, (rezil bir şekilde

üç gün sonra çökecek) yeni rejimi olmuş bitmiş olarak kabul etmişti. Kısacası, Sosyalist rejimler yaşayan bir ölü olduğu zamanda bile, onlarla uzun vadeli bir anlaşma yapmaya bel bağlıyordu. Bu örnek sinik tavrın kısıtlılığını kusursuzca ortaya koyar: Sinikler *errent* (yanılan) *les non-dupes*'tür (gayrı-ahmaklar); yanılsamaların simgesel etkililiğini, toplumsal gerçekliği doğuran faaliyeti düzenleyişini idrak etmeyi başaramaz. Sinizmin konumu bilgelik konumudur. Paradigmatik bir sinik, sizle baş başayken bir sır verircesine sesini kısarak şöyle der: "Her şeyin paraya, iktidara, cinselliğe dayandığını, tüm yüksek ilkelerin ve değerlerin hiçbir şey ifade etmeyen boş laflardan ibaret olduğunu anlamıyor musun?" Bu anlamda, felsefeciler aslında "fikirlerin gücüne inanır", "fikirlerin dünyayı yönettiğine" inanır, sinikler ise onları bu günahı işlemekle itham etmekte baştan aşağı haklıdır. Ne var ki sinikler kendi naifliklerini, kendi sinik bilgeliklerinin naifliğini görmez. Hakiki gerçekçi olanlar felsefecilerdir: Sinik konumun imkânsız ve tutarsız olduğunun, siniklerin kamusal düzlemde dalga geçtikleri ilkeye aslında bizatihi uyduğunun pekâlâ farkındadırlar. Eğer sinik birinden bahsedebileceksek, o kişi kesinlikle Stalin'dir.

Ama onun içtenlikle inandığı şey Komünizmdi.

Sinizmin bu körlüğünün temeline dair bu genel teorik iddiaya göre, ideoloji eleştirisinin inşa edilmiş bilmezliğe/cehalete dair bir teoriyi de barındırması gerekir. Sadece bilgi değil, bilmediğimizi bile bilmediğimiz basit dolaysız bilmezlikten, gayet iyi bildiğimizi nazikçe bilmezden gelmemize kadar uzanan ve bilhassa kurumsal Bilinçdışı dahil olmak üzere bütün ara düzeyleri de içeren tüm o elli tonuyla bilmezlik de toplumsal olarak inşa edilir.[15] Öğrenmenin bozulmasının çarpıcı bir örneği olarak, liberallerin Martin Luther King'i kendilerine yontmasını hatırlayalım. Henry Louis Taylor şöyle demişti: "Herkes, en küçük çocuk bile Martin Luther King'i biliyor ve ondan akılda kalan en meşhur ânın 'Bir hayalim var' konuşması olduğunu söyleyebilir. Ama kimse o cümlenin ötesine gidemez. Tek bildiğimiz şey şu ki bu adamın bir hayali vardı. O hayalin ne olduğunu bilmiyoruz."[16] King 1963

[15] Bkz. *Agnotology. The Making and Unmaking of Ignorance*, haz. By Robert Proctor ve Londa Schiebinger, Stanford: Stanford University Press, 2008.

[16] Bu ve bundan sonra (Sitkoff ve Harris-Lacewell'den) yapılacak iki alıntının kaynağı şurasıdır: *wcbstv.com/national/MLK.legacy.holiday.2.634345.html*

yılının mart ayında Washington'da "ulusumuzun ahlaki önderi" diye takdim edilerek coşkulu bir kalabalığın karşısında konuşma yapmaya başladığında, uzun bir yolu ardında bırakmıştı: Irk ayrımının dışındaki meseleleri ele alarak kamu desteğinin önemli bir kısmını kaybetmişti ve bir parya olarak görülüyordu. Harvard Sitkoff'un belirttiği gibi, yoksulluk ve militarizm gibi meseleleri gündemine almıştı, çünkü "eşitliğin gerçek bir şey haline getirilmesinde" bunların hayati bir önemi olduğunu, "sırf ırksal kardeşliğin değil eşitliğin de sağlanması gerektiğini" düşünüyordu. Badiou'nun terimleriyle ifade edersek, King "eşitlik aksiyomu"na ırk ayrımı konusunun ötesine de geçerek uymuştu: Ölmeye yakın, yoksulluk ve savaş karşıtı meseleler üzerinde çalışıyordu. Vietnam Savaşı'na gür bir sesle karşı çıkmıştı ve Nisan 1968'de öldürüldüğü Memphis'e, grevdeki sağlık hizmetleri işçilerini desteklemek için gitmişti. "King'in izinden gitmek popüler yolun değil, popüler olmayan yolun izinden gitmek demekti." (Melissa Harris-Lacewell). Kısacası, King'in bir ahlak ikonu mertebesine yükseltilmesi onun hakkında bilinenlerin epey bir kısmının sistematik şekilde silinmesini gerektirmiştir. Öğrenmenin sistematik

şekilde bozulmasının bir başka örneği ise psikanalizle ilgilidir: Gerard Wajcman'ın zekice tespit ettiği üzere, kendini müsamahakâr olarak sunup tanıtan, tüm cinsel tabuları ve bastırmaları yıkıp geçtiğini ve böylelikle psikanalizi ıskartaya çıkardığını iddia eden çağımızda, Freud'un çocuk cinselliğine ilişkin esaslı içgörüsü tuhaf bir şekilde gözardı edilmektedir:

> Geriye kalan tek yasak, toplumumuzda bâki kalmış gibi görünen tek kutsal değer, çocuklarla alâkalıdır. Sanki çocuklar Freud'un bir parça şüphe düşürmeyi başardığı melek saflığını yeniden keşfetmiş gibi, onların o küçücük başlarındaki saçlarının teline dokunmak bile yasaktır. Hiç şüphesiz, bugün yerden yere vurduğumuz şeytan figürü Freud'tur. Çocukluğun cinsellikle olan bağını açığa çıkarmak suretiyle, el değmemiş çocukluklarımızı basbayağı bozan kişi olarak görürüz onu. Cinselliğin her sokak köşesinde teşhir edildiği bir devirde, masum çocuk imgesi, gayet tuhaf bir şekilde, hışımla geri dönmüştür.[17]

Buna benzer bir sürü vaka anlatılabilir, ama sömürgeleştirilmiş bir halkın kendi hakkındaki olguları

[17] Gerard Wajcman, "Intimate Extorted, Intimate Exposed," *Umbr(a)* 2007, s. 47.

bilmesinin, sömürgecilerin dayatmasıyla sistematik şekilde bozulmasını hatırlamak şimdilik yetecektir. Bu bağlamdaki öğrenmenin bozulması yalnızca olgularla ilgili değildir; hatta daha ziyade, "ilkeller"e ilişkin anlayışımızın koordinatlarını sağlayan ideolojik uzamla ilgilidir. (Örneğin ilk etnologlar totemi bir kuş olan bir kabileye rastladığında, hemen kabile üyelerine gülünç bir inanç atfederek olgusal olarak bu kuştan türeyerek geliştiğine inandıklarını ileri sürmüştü.) Ne var ki en temel bilmezlik Yasa'ya içkindir: Yasa'nın müstehcen alt-yüzüne dairdir.

3 Aralık 2013'te *Haaretz* gazetesinde çıkan bir habere göre, ultra-Ortodoks cemaatin gayrı-resmi "iffet devriyeleri", lenslerinin üzerinde özel bir bulanıklığa sebep olan çıkartmaların bulunduğu gözlükler satıyormuş: Bu gözlükler hareket etmeye engel olmasın diye birkaç metre öteye kadar açık bir görüş imkânı sunuyormuş, ama ondan sonrası –kadınlar dahil– bulanıklaşıyormuş.[18] Benzer bir doğrultuda, saldırgan Siyonistleri de Filistinlileri ve onların binalarını bu-

[18] Bkz. http://www.haaretz.com/blogs/routine-emergencies/why-ultra-orthodox-men-wearing-modesty-glasses-is-a-fabulous-idea-1.457453.

lanıklaştıran, böylece Kutsal Toprakların olması gerektiği gibi görünmesini sağlayan gözlükler satarken pekâlâ hayal edebiliriz.

Yasa'nın Müstehcen Alt-Yüzü

Bir rivayete göre, (Katolik olan) Alfred Hitchcock bir gün arabasıyla küçük bir İsviçre kasabasının içinden geçiyormuş; birdenbire, parmağıyla arabanın penceresinin dışındaki bir şeyi işaret edip "Gördüğüm en dehşet verici manzara işte bu!" diye bağırmış. Yanında oturan arkadaşı Hitchcock'un işaret ettiği yöne şaşkınlıkla bakmış: Hiçbir şey yokmuş orada; genç bir oğlanla konuşurken elini onun omzuna koymuş bir rahip varmış sadece. Hitchcock arabayı durdurmuş, pencereyi açmış ve şöyle bağırmış: "Kaç oğlum kaç, kaç da hayatını kurtar!" Bu anekdot Hitchcock'un nev'i şahsına münhasır şovmenliğini sergilediği bir hikâye olarak yorumlanabilir, ama bizi Katolik Kilisesi'nin "karanlığının yüreği"ne de getirir. Peki ama nasıl?

Bu meseleyi başka alanlardan örneklere bakarak açıklığa kavuşturalım. Monty Python'ın *Meaning of Life*'ının bir bölümünde, bir öğretmen vajinanın nasıl uyarılacağı konusunda öğrencilerini imtihana çeker. Bilmedikleri bir konuda yakalanan öğrenciler utanıp

sıkılarak gözlerini hocalarından kaçırır ve kekeleye kekeleye yarım yamalak cevaplar verir. Öğretmenleri ise evlerinde konunun yeterince pratiğini yapmadıkları için onları azarlar. Bunun üzerine eşinin yardımını isteyen öğretmen penisin vajina nasıl girdiğini gösterir. Konudan canı sıkılan oğlan öğrencilerden biri pencereden dışarıya kaçamak bir bakış atar ve öğretmeni ona şu alaycı soruyu sorar: "Avluda dikkatini çeken şeyin ne olduğunu söyleyebilir misin bize bakalım?"... Bu sahne fazlasıyla tekinsizdir, çünkü cinsel hazzın superego buyruğuyla mümkün olduğunu apaçık ortaya koyar: Öyle kendiliğinden gelmez, ifa edilmesi icap eden bir vazifedir.

Bu bölümün başlangıcı, anlatılmak istenileni daha da açık bir şekilde ortaya koyar. Sınıftaki öğrenciler öğretmenlerinin gelmesini beklemektedir. Canları sıkılmış halde sıralarında oturmuş, esneyip öylece havaya bakmaktadırlar. Kapıya yakın duran öğrencilerden biri "Öğretmen geliyor!" diye bağırınca, öğrenciler hep birden çılgınca hareket edip bağırmaya, etrafa kâğıtlar saçmaya, masalarını sallamaya falan başlar. Öğrencilerin öğretmen sınıfta yokken yapmaları gereken şeylere kulak asılmaz ki öğretmen sınıfa girdiğinde sinirlenip

onlara "Bırakın şamatayı! Kesin sesinizi!" diye bağırabilsin. Bu sahne, öğretmeni sinirlendiren "ihlalperest" gürültü patırtının aslında doğrudan öğretmenin kendisine yöneltildiğini gözler önüne serer. Kendiliğinden bir eğlence değil, öğretmen için sahnelenen bir şeydir. Kendiliğinden taşkınlıklar değil de taklitle öğrenilen bir şey, edinilmiş bir beğeni olan en yoğun keyif biçimlerimiz için de aynısı geçerli değil midir? İlk kez sigara ya da sert bir içki içtiğimiz zamanı hatırlayalım: Genelde, bizden biraz büyük bir arkadaşımız bir sır verirmişçesine büyüklerin bunu yaptığını söyler ve ardından tadına bakmamız için bize sigara ya da içki verir. Tahmin edilebileceği gibi, ilk tepkimiz tiksinme olur. Öksürmeye, tükürmeye başlarız ve "Ulan *bu* mu keyif veriyormuş be?" diye bağırırız. Sonra, aşama aşama, bundan keyif almayı öğrenir ve hatta belki ona bağımlı hale geliriz... (Kolada bile böyle bir şey olur: Onu ilk kez tattığımızda, acı bir tadı olan kolanın ilkin niçin bir ilaç olarak üretilmiş olduğunu hemen hissederiz. İnsan doğrudan keyif almak istediğinde, tütün ya da alkol gibi şeylere bulaşmaz. İyi bir meyve suyu ya da sıcak çikolata bu işlevi daha iyi görür. Peki en nihayetinde aynısı cinsellik için bile geçerli değil midir?

Doğrudan keyif alınabilir bir şey kişinin cinsel organını ritmik bir şekilde çekmesi ya da mıncıklaması, yani mastürbasyon olabilir, ama –öğrenilmesi gereken bir şey olan– karmaşık çabaları gerektiren tam bir çiftleşme edimi kesinlikle böyle değildir.

Küfürden de benzer bir ders öğrenilebilir. Nazik bir sohbetin tam ortasında, birden zıvanadan çıkıp sövüp savmaya başlayabilirsiniz... peki sahiden böyle midir? (Bazı) sağlam dostlarımla yaptığımız bir ritüelimiz vardır: Buluştuktan sonra, ilk beş dakika boyunca birbirimize kaba ve tatsız küfürler edip sataşırız ("ananı bacını düzeyim"den "bokunda boğulasın"a kadar varan, aklınıza gelebilecek her tür lafı ederiz); bıkıp usandıktan sonra, gayet sıkıcı, ama kaçınılmaz olan bu giriş ritüelini en sonunda başımızı sallayarak bitiririz. Vazifemizi yerine getirmiş olmanın verdiği büyük saadetle rahatlar ve olduğumuz gibi, yani kibar, düşünceli insanlar olarak normal, nazik bir şekilde sohbet etmeye başlarız. Buradaki ders şudur: Hazlar kendiliğinden olabilir, ama haz taşkınlıklarının kendiliğinden bir yanı yoktur – zor yoldan öğrenilmeleri gerekir.

Bu dersi toplu tecavüz ve katliam gibi kolektif şid-

det biçimlerine de uygulamamız gerekir. Toplumsal yaşamın farklı düzeylerindeki eşzamansızlığın dehşet verici etkilerinden biri kadına karşı şiddetin artmasıdır – sadece gelişigüzel şiddetin değil, aynı zamanda sistematik şiddetin, belirli bir toplumsal bağlama özgü olan, belirli bir kalıba uyan ve net bir mesaj veren şiddetin. Hindistan'daki toplu tecavüzler karşısında dehşete düşmekte haklıydık elbette, ama bu vakaların dünyada nasıl bir yankı doğurduğu da muammadır. Arundhati Roy'un belirttiği gibi, hep birden verilen bu ahlaki tepkinin nedeni tecavüzcülerin fakir ve alt katmandan olmasıydı. Texas'la aynı sınır boyunda yer alan Ciudad Juarez'de kadınların peş peşe öldürülmesi sırf kişilere özgü patolojiler değil, yerel çetelerin alt-kültürünün bir parçası olan, ritüelleşmiş bir faaliyettir (önce toplu tecavüz olur, sonra göğüs uçlarının makasla kesilmesini bile içerecek şekilde ölene kadar işkence edilir kadına). Hedef alınan kadınlar yeni montaj fabrikalarında çalışan bekâr genç kadınlardır. Yeni bir sınıf olan bağımsız çalışan kadınlara verilen maço tepkinin bariz bir örneğidir bu.[19] Daha

19 Bkz. Sergio Gonzales Rodriguez, *The Femicide Machine*, Los Angeles: Semiotext(e), 2012.

da şaşırtıcı seri tecavüzler ve cinayetler de olmaktadır. Mesela Batı Kanada'da, Vancouver'in civarında yerliler için ayrılmış arazilerin yakınlarında yerli kadınlar bu tür şiddete maruz kalmakta ve bu durum Kanada'nın hoşgörülü bir Refah Devleti modeli olma iddiasını boşa çıkarmaktadır: Bir grup beyaz adam yerli bir kadını kaçırır, ona tecavüz eder ve sonra onu öldürür. Ardındansa cesedi yerliler için ayrılmış arazinin içine bırakır ve yerli kabilelerden sorumlu polis şubesi bu gibi vakalar karşısında ne yapacağını bilemez. Kanada yetkilileriyle temasa geçildiğinde, bu yetkililer suçu uyuşturucu ya da alkol kaynaklı bir aile içi şiddet vakası diye sunabilmek için soruşturmasını genelde yerel toplulukla sınırlar.[20] Tüm bu vakalarda hızlı sanayileşme ve modernleşmeden kaynaklanan toplumsal altüst oluşlar bu gelişimi bir tehdit olarak algılayan erkeklerin vahşi bir tepki vermesine sebebiyet veriyor. Ve tüm bu vakalardaki hayati husus şudur ki canî vahşi edim, medeni görenekler zincirini kıran ham kaba

[20] Bkz. *Forsaken. The Report of the Missing Women Commission of Inquiry*, Wally T. Oppal, Commissioner, British Columbia, 19 Kasım 2012, şuradan erişilebilir: http://www.missingwomeninquiry.ca/wp-content/uploads/2010/10/Forsaken-ES-web-RGB.pdf.

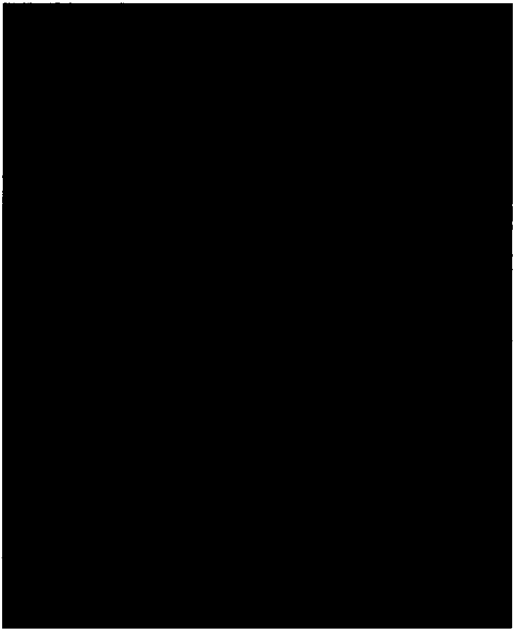
enerjinin kendiliğinden taşması değil, öğrenilen, dışarıdan dayatılan, ritüelleştirilen, bir topluluğun kolektif simgesel tözünün parçası olan bir şeydir. "Masum" kamusal göz için bastırılan şey, edimin acımasız vahşiliği değil, tam da simgesel göreneğin "kültürel", ritüelistik niteliğidir.

Aynı sapkın toplumsal-ritüel mantığı Katolik Kilisesi'ni mütemadiyen sarsan pedofili vakalarında da iş başındadır: Kilise yetkilileri her ne kadar elim olsalar da bu vakaların Kilise'nin iç sorunu olduğunu ileri sürüp soruşturmalarında polisle işbirliği yapmada büyük bir gönülsüzlük sergilerken aslında bir bakıma haklıdır. Zira Katolik rahiplerdeki pedofili, bir kurum olarak Kilise'yle hiçbir ilişkisi olmayan, kişinin kendi tarihiyle ilgili tesadüfi nedenlerden ötürü, rahiplik mesleğini seçmiş bulunmuş kişileri ilgilendirmekle kalan bir şey değildir; Katolik Kilisesi'nin ta kendisini ilgilendiren, bir toplumsal-simgesel kurum olarak onun işleyişine nakşolmuş bir fenomendir. Bireylerin "özel" bilinçdışına değil, kurumun "bilinçdışı"na dairdir: Kurumun ayakta kalabilmek amacıyla kendini libidinal yaşamın patolojik gerçekliklerine uyarlamak zorunda kalmasından kaynaklanan değil, kurumun

kendini yeniden üretebilmek için bizatihi ihtiyaç duyduğu bir şeydir. Yıllarca hizmet verdikten sonra, pedofiliye karışan "düzcinsel" (pedofil değil) bir rahip pekâlâ düşünülebilir, zira onu bunu yapmaya tam da kurumun mantığı ayartır. Böyle bir *kurumsal Bilinçdışı*, tam da tekzip edilmesi dolayısıyla, kamusal kurumu ayakta tutan müstehcen, tekzip edilmiş alt-yüze işaret eder. (Orduda bu alt-yüz, grup dayanışmasını mümkün kılan müstehcen, cinselleştirilmiş bir ritüele, hoşlanılmayan bir takım üyesini ona çetin bir görev vermek suretiyle öldürmeye dayanır.) Bir diğer deyişle, Kilise'nin pedofili vakalarını hasıraltı etmeye çalışması sadece konformist nedenlerden kaynaklanmaz; kendini savunurken, en derinindeki müstehcen sırrını savunur. Bu demektir ki kişinin kendini bu sırlı veçheyle özdeşleştirmesi Hıristiyan bir rahip olmanın esaslı bir bileşenidir: Eğer bir rahip bu skandalları cidden (yani sırf laf olsun diye değil) kınarsa, kendini rahipler topluluğundan dışlamış olur, artık "bizden biri" değildir (tıpkı 1920'lerin ABD'sinin Güney'indeki bir kasabada yaşayan birinin Ku Klux Klan'ı polise ihbar ettiği takdirde kendini cemaatinden dışlaması, yani,

cemaatin temel dayanışmasına ihanet etmesi gibi).[21]

[21] İşin şaşırtıcı yanı, Yasa'nın bu müstehcen alt-yüzü kişisel gelişim rehberleri alanında da kendini gösterir. En iyi ifadesini Phillip McGraw'un yakın zaman önce çıkardığı, "yaşamımızı içten dışa yaratmayı" öğrettiği, *Self Matters* ("Benlik Önemlidir") kitabının adında bulan bu temel tavır, mantıksal ilavesini "Nasıl Tamamen Gözden Kaybolunur" gibi adları olan kitaplarda, yani kişinin önceki varoluşunun tüm izlerini silip kendini baştan başa nasıl "yeniden icat edebileceğini" konu alan elkitaplarında bulur. Doug Richmond'm *How to Disappear Completely and Never be Found* ["Tamamen Gözden Kaybolup Bir Daha Hiç Bulunmamanın Yolu"] (Secausus: A Citadel Press Book, 1999) kitabı, Dale Carnegie'ninkiler gibi "resmi" elkitaplarının canlandırıcı müstehcen kopyasını oluşturan pratik elkitapları dizisinin bir parçasıdır: Doğrudan, uluorta kabul edemeyeceğimiz arzuları ele alan kitaplardır bunlar. Bu dizideki diğer kitapların adları şöyledir: *Cheaters Always Prosper* ("Dolandırıcıların İşi Daima Rast Gider"), *Advanced Backstabbing and Mudslinging Techniques* ("İleri Arkadan Bıçaklama ve Çamur Atma Teknikleri"), *Revenge Tactics* ("İntikam Taktikleri"), *Spying on Your Spouse* ("Eşinizi Gözetlemek"), vb. Bu örneklerin ortak yönü, doğrudan Yasa'nın müstehcen alt-yüzünün, gizli ihlalperest arzuların pazarlanmasıdır.

Bu sayfadaki paragrafı 25.07.1951 tarihinde kabul edilen 5816 nolu kanun gereğince yayımlayamıyoruz.

2012'in yazında, Slovenya'da Katolik Kilisesi'nin müstehcenliği neredeyse cerrahların yarayı gördüğü açıklıkla gözler önüne serilmişti. Hadisenin içinde iki aktör vardı: İlki, Kilise *nomenklatura*'sının en tepesindeki Sloven muhafazakâr Kardinal Franc Rode; ikincisi ise, önce Vatikan tarafından azledilen ve hatta sonra kendisine yöneltilen suçlardan aklanana kadar Slovenya'yı derhal terk etme emri bile verilen başpiskopos Alojz Uran. Bu aktörlerden Uran sıradan Katolik müminler arasında hayli rağbet gördüğü için, son derece ağır olan bu cezanın nedenlerine dair şayialar tedavüle girmeye başlamıştı. Yüz kızartıcı bir hafta kadarlık bir sessizliğin ardından, Kilise yetkilileri Uran'ın gayrimeşru bir çocuk peydahladığından şüphelenildiğini kerhen açıkladı. Bir dizi nedenden ötürü birçok kişi bu açıklamaya itimat etmedi. Evvela, Uran'ın babalığı hakkındaki şayialar yıllardan beri kulaktan kulağa dolaşıyordu, öyleyse Kilise niçin Uran Slovenya'nın başpiskoposluğuna tayin edilmeden yıllar önce gerekli tedbirleri almamıştı? İkincisi, Uran herhangi bir çocuğu olmadığını ispatlamak için DNA ya da başka bir teste girmeye hazır olduğunu açıkça beyan etmişti. Sonuncusu, ama bir o kadar daha önemli ola-

m, Slovenya Kilisesi'nde, (aralarında Rode'nin de bulunduğu) Muhafazakârlar ile (aralarında Uran'ın da bulunduğu) ılımlılar arasında uzun yıllardan beri bir mücadele olduğu herkesin malûmuydu. Fakat hakikat her ne olursa olsun, Katolik *nomenklatura*'nın sergilediği çifte standart kamuyu sarsmıştı: Sırf bir çocuk peydahladığı şüphesiyle Uran'a Slovenya'yı terk etme emri verilirken, rahipler arasında vuku bulan sayısız pedofili vakasında Kilise bundan çok daha yumuşak bir şekilde tepki vermişti – söz konusu vakalar polise bildirilmiş, sorumlu rahip hiç cezalandırılmamış, sadece Slovenya'nın başka bir yerine yollanmış, meseleyi sümenaltı etmek için, istismar edilmiş çocuğun ailesine baskı yapılmıştı, vs.[22]

Kardinal Rode'nin alenen sergilediği sinik "gerçekçilik" işleri daha da kötüleştirdi: Radyodaki mülakatlarından birinde, "istatistiksel açıdan bu *mühim olmayan* bir sorundur; yüz rahipten en fazla bir ya da ikisinin başından bu tür bir macera geçmiştir" demiş-

[22] Başka bir sinik strateji ise düşmanı suçlamaktır: ABD'li Kilise yetkililerinin atıfta bulunduğu bir araştırmanın sözümona sonuçlarına göre, Kilise'deki yaygın pedofili vakalarının müsebbibi 1960'lardan itibaren başlayan cinsel müsamahakârlıktır...

ti. Pedofiliyi üstü kapalı anlatmak için kullanılan "bu tür bir macera" hüsnütabiri kamunun hemen dikkatini çekmişti: Ağır bir suç olan çocuk tecavüzü maceracı "yaşam doluluğun" (Rode'nin kullandığı bir başka terimdi bu) olağan bir tezahürü olarak sunulmuştu ve Rode bir başka mülakatında şu iğneli sözü etmişti: "Kırk yıl içinde bazı küçük günahların olacağını tahmin edersiniz değil mi?" En saf haliyle Katolik müstehcenliğidir bu: Bir kere, kurbanlarla, yani çocuklarla dayanışma katiyen olmaz. Ve bu ahlaki dik duruşun altında, sinik bir gerçekçilik adına (hayat böyle işte n'aparsın, hepimizin içi fıkır fıkır kaynıyor, rahipler de maceracı ve yaşam dolu olabilir...) faillerle öyle saklamaya bile pek kalkışılmadan dayanışma içine girildiğini görürüz. En sonundaysa tek hakiki kurban Kilise'ymiş ve failler de adaletsiz medyanın linç kampanyasına maruz kalıyormuş gibi görünür. Çizgiler böylece açıkça çekilmiş olur: Pedofili bizimdir, bizim kirli sırrımızdır ve bu haliyle normalleştirilir ve normalliğimizin gizli temeli olur; bir çocuk peydahlamak ise hiç tereddütsüz reddedilmesi gereken hakiki bir ihlaldir – yahut G. K. Chesterton'ın bundan yüzyıl önce *Orthodoxy*'de (sözlerinin tam sonuçlarından el-

bette habersizce) belirttiği gibi:

> Hıristiyanlığın dış halkası etik özveriler ve meslekten rahiplerden müteşekkil sıkı bir müdafaadır; lâkin insani olmayan o müdafaanın içinde eski insan hayatının çocuklar gibi raks edip erkekler gibi şarap içtiğini göreceksiniz; zira Hıristiyanlık pagan özgürlüğünün yegâne çerçevesidir.[23]

Burada şu sapkın sonuca varmak kaçınılmazdır: Pagan hayaliyle keyifli bir hayat sürmek istiyorsun da, buna karşılık olarak melankolik hüzün bedelini ödemek istemiyor musun? O halde Hıristiyanlığı seç! Bu paradoksun izlerini, cinsel bilgeliğin nihai hamisi olarak Rahip (ya da Rahibe) şeklindeki o meşhur Katolik figürüne kadar sürebiliriz. *The Sound of Music* filminin muhtemelen en dokunaklı olan sahnesini hatırlayalım mesela: Maria, von Trapp ailesinden kaçtıktan sonra, Baron von Trapp'a duyduğu cinsel yakınlıkla nasıl başa çıkacağını bilemez halde rahibe manastırına geri döner ama orada huzur bulamaz, çünkü Baron'u hâlâ özlemektedir; hafızalara kazınmış bir sahnede Baş Rahibe ona von Trapp ailesine dön-

[23] G. K. Chesterton, *Orthodoxy*, San Francisco: Ignatius Press 1995, s. 164.

mesini ve Baron'la olan ilişkisini çözmeye çalışmasını tavsiye eder. Bu mesajı "Her Dağa Tırman" adlı tuhaf şarkıyla verir. Şaşırtıcı motifi şudur bu şarkının: Yap! Riske gir ve gönlünün istediği her şeyi dene! Küçük hesapların yoluna gölge etmesine müsaade etme! Bu sahnenin tekinsiz gücü, arzunun, söz konusu sahneyi kelimenin tam anlamıyla *utanç verici* hale getiren arzu temaşasının beklenmedik şekilde teşhir edilmesine dayanır: Tam da el etek çekip nefsi terbiye etme telkininde bulunacağını beklediğimiz karakter, kişinin kendi arzusuna sadakatini sürdürmesi gerektiğini savunur. Pedofili vakalarının Katolik Kilisesi'nde dört bir yanında pırtlak gibi çoğaldığı bugün, *The Sound of Music*'teki bu sahnenin yeni bir versiyonunu rahatlıkla hayal edebiliriz: Genç bir rahip başrahibe yanaşır ve oğlanlara duyduğu arzuların kendisine azap vermekte olduğundan şikâyet ederek daha fazla cezalandırılmayı talep eder. Başrahip ise buna "her dağa tırman..." şarkısını mırıldanarak cevap verir.

Kilise'nin kimliğinin çekirdeğinde yer alan, onu bugünün esas anti-Hıristiyan kuvvetine dönüştüren içkin çelişki budur. Rivayete göre, 1804'te, Papa İmparator tacını takmak üzere Napolyon'a doğru yaklaştığı

sırada, Napolyon tacı onun elinden alıp kendine takmış. Papa ise bunun üzerine şu iğneli lafı etmiş: "Amacınızın Hıristiyanlığı yok etmek olduğunu biliyorum. Ama bana inanınız ki Efendim, bu amaca ulaşamayacaksınız. Kilise bunu 2000 yıldır başarmaya çalışıyor, lâkin hâlâ muvaffak olamadı..." Slovenya'daki Kardinal Rode gibi insanlarla Kilise'nin çabalarını nasıl devam ettirdiğini görebiliyoruz ve bu hazin olguya bakıp neşelenmenin gereği yok. Hıristiyanlığın mirası hâlâ fazlasıyla kıymetlidir ve belki bugün daha önce hiç olmadığı kadar mânâlıdır. T. S. Eliot *Notes Towards a Definition of Culture*'da, ya sapkınlığın ya da inanmazlığın tercih edilmesi gerektiği, bir dini canlı tutmanın tek yolunun onun ana gövdesinden sekterce kopmaktan geçtiği anlar olduğunu söylemişti. Bugün yapılması gereken işte budur.

Süperego ya da Yasaklanmış Yasak

İdeolojik-yasal düzendeki bu içkin tutarsızlık kilise kurumlarıyla sınırlı değildir. Bunun bugün en bariz örneklerinden biri Çin'dir. Apaçık bir çelişki (kendini hâlâ Marksist terimlerle meşrulaştıran, ama Marksizmin temel dayanağını, yani kapitalizmi alt edecek devrimci bir kuvvet olarak işçilerin kendi kendilerini örgütlemesi gerektiğini savunmaktan vazgeçen bir Komünist Parti) karşısında bugün resmi Komünist teorisyenler nasıl bir tepki veriyor? Çinlilere has o efsanevi nezaketin tüm kaynaklarının burada seferber edildiği izleniminden kaçmak zordur: Bu soruları doğrudan gündeme getirmek (ya da bu soruların cevaplarını ısrarla isteyip durmak) nezaketsiz addedilir. Nezakete başvurulması zorunludur, zira birleştirilemez olanı birleştirmenin tek yolu budur: Bir yandan resmi ideoloji olarak Marksizmi dayatmak, diğer yandansa onun temel aksiyomlarını açıkça yasaklamak tüm ideolojik yapının çöküp anlamsızlaşmasına sebep olurdu. Sonuçta ortaya şöyle bir tablo çıkar: Bazı şey-

ler açıkça yasaklanır, fakat bu yasaklama alenen ifade edilemez, bu yasağı alenen ifade etmenin kendisi yasaklanır: Marksizmin temel özelliği olarak kapitalist sömürüye karşı işçilerin kendi kendilerini örgütlemesi meselesini gündeme getirmek yasak olduğu gibi, bu meseleyi gündeme getirmenin yasak olduğunu açıkça iddia etmek da yasaklanır.[24] Böylece, Kant'ın "kamusal yasanın transandantal formülü" dediği şeyi çiğnemiş oluruz: "Diğer insanların hakkına ilişkin tüm eylemler, düsturları kamusallıkla uyumlu olmadığı takdirde adil değildir." Gizli bir yasa, tebaalarının bilmediği bir yasa, bu yasayı yürürlüğe sokanların kafasına estiği gibi despotluk etmesini meşrulaştırırdı. Bu formülü Çin hakkındaki bir raporun başlığıyla karşılaştıralım: "Sır olan bir şey bile Çin'de bir sırdır."[25] Siyasi baskı, ekolojik facialar, kırsaldaki yoksulluk, vb. hakkında görüş sunup haber yayan belalı entelektüeller bir

[24] Baş başa kaldığınızda, kimi teorisyenler bunun elbette çelişkili olduğunu itiraf eder, ama yine de böyle çelişkili bir ideolojik yapının işlediğini ve hatta gösterişli bir şekilde işlediğini söyler; Çin'de hızlı ekonomik büyüme ve istikrarı teminat altına almanın tek yolu budur onlara göre. Bunun en saf haliyle "aklın özel kullanımı" olduğunu söylememize bilmem gerek var mı?

[25] Bkz. "Even what's secret is a secret in China," *The Japan Times*, 16 Haziran 2007, s. 17.

devlet sırrını açığa vurma suçlamasıyla yıllar boyunca hapiste kalmıştı. Burada şöyle bir bit yeniği de var: Devletin sır rejimini oluşturan yasaların ve düzenlemelerin çoğu sınıflandırılır ve bireylerin bunların nasıl ve ne zaman çiğnenmiş olacağını bilmesi zorlaştırılır. Snowden'ın ifşaatları, teröristlerin gizli planlarını takip eden faillerin tıpkı Çin'de olduğu gibi iş gördüğünü daha da gözle görülür hale getirmişti.

Kendi kendine gönderme yapma böyle bir katlanma, yani yasaklayıcı Yasa'nın kendisinin yasaklanması, travmatik bir Gerçeğe dönüşür ve bu da bizi süperego temasına geri getirir – süperego, gerçek-imkânsız şeklinde işleyen Yasa'nın Freudcu adıdır. Yasal iktidarın bu müstehcen muğlaklığının kusursuz bir örneği sigara karşıtı kampanyaların içine girdiği açmazdır. Ağustos 2012'de çıkan haberlere göre, Aralık 2012'den itibaren Avustralya'daki tütün şirketlerine sigara paketlerinin üzerinde kendilerine has renklerini, marka tasarımlarını ve logolarını teşhir etme izni verilmeyecek: Sigara içmeyi olabildiğince yavanlaştırmak maksadıyla, paketlerin tümü donuk yeşil renkte çıkacak ve üzerinde çarpıcı sağlık uyarıları, delik deşik olmuş ağız, kararmış göz ve hasta yüzlü çocuk görün-

tüleri yer alacak.[26] Meta biçiminin bir tür *Selbst-Aufhebung*'una[27] şahit oluyoruz burada: Bizi ayartıp ürünü almaya yönlendirecek hiçbir logo, hiçbir "meta estetiği" yoktur. Tam aksine, ürünün paketi açık ve çarpıcı bir şekilde onun tehlikeli ve zararlı niteliklerine dikkat çekip onu satın almaya karşı gerekçeler sunar. Bir metanın anti-meta şeklinde sunulması başlı başına bir yenilik değildir – "kültürel" ürünlerin, mesela "kati surette bir meta olmayan" resmin veya müziğin cazibesi böyle oluşur; "[bu tür bir ürün]... ancak bir meta olmadığı görüntüsü başarıyla muhafaza edilebildiği takdirde satın alınmaya layıktır."[28] Burada, meta ve gayrı-meta arasındaki antagonizma logosuz sigaralar bağlamında tersyüz olmuş şekilde işler: Buradaki süperego buyruğu şöyledir: "Bu meta için fahiş bir ücret ödemeye hazır olmalısın, çünkü bu salt bir metadan çok daha fazlası!" Logosuz sigaralarda, elimize logo biçiminden yoksun ham kullanım değeri geçer (keza, indirim dükkânlarında, logosuz şeker, kahve, şeker,

[26] http://news.yahoo.com/australian-court-oks-logo-ban-cigarette-packs-004107919--finance.html.

[27] (Alm.) "Kendi kendini içerip muhafaza ederek aşma" (ç.n.).

[28] Charles Rosen, *Schoenberg*, London: Fontana/Collins 1975, s. 77

vb. alırız); resim bağlamındaysa, logonun kendisi kullanım değerini "içerip muhafaza ederek aşar", yani, Marx'ın belirttiği gibi, burada fiyat, değeri belirliyor görünür.

Peki bu dolaysız "pragmatik çelişki" bizi meta fetişizminden gerçekten çıkarır mı? "*Je sais tres bien, mais quand meme...*"[29] şeklindeki o meşhur tabirin işaret ettiği fetişist yarılmanın bir başka örneğini sunmaz mı daha ziyade? Bundan on yıl kadar önce, Almanya'da Marlboro sigaralarının enteresan bir reklamı vardı: Alışıldık kovboy figürü bu sefer eliyle "Sigara sağlığınıza zararlı!" notuna işaret ediyordu, ama yanında şu cümle de yazılıydı: "*Jetzt erst rechts!*" Bu cümleyi kabaca, "İşler işte şimdi ciddiye biniyor!" diye tercüme etmek mümkündür. Burada ima edilen anlam bellidir: Sigara içmenin ne kadar tehlikeli olduğunu artık bildiğinize göre, sigara içmeye devam edecek cesarete sahip olduğunuzu ispatlama şansınız var! Başka bir deyişle, hedef alınan öznede uyandırılmak istenen tavır şöyledir: "Sigara içmenin tehlikelerini pekâlâ biliyorum, ama korkak değilim, adam gibi adamım,

[29] (Fr.) "Biliyorum, ama yine de..."

dolayısıyla risk almaya ve sigara içme bağlılığıma sadık kalmaya hazırım!" Sigara içmek işte ancak bu yolla bir tüketimcilik biçimine dönüşür: "Haz ilkesinin ötesinde", sağlığa ilişkin küçük faydacı telakkilerin ötesinde, sigara tüketmeye hazırımdır. Sahi, her reklamda veya insanları metalara çekmeye çalışan her girişimde bu ölümcül aşırı keyif boyutu iş başında değil midir? Tüm faydacı telakkiler (bu yemek sağlıklıdır, organik şekilde yetiştirilmiştir, ödemesi adil ticaret koşullarında yapılmıştır, vb.) daha derin bir süperego buyruğunu ("Keyif al! Sonuçlarına aldırmadan sonuna kadar keyif al!") barındıran aldatıcı bir yüzeyden ibaret değil midir? Demek ki Avustralya'daki "negatif" paketleme zaten hep burada durmakta olan süperego buyruğunu gün yüzüne çıkaracaktır. Bir başka deyişle, "negatif" paketlenmiş sigaraları satın alan bir içici, negatif mesajın altında süperegonun o sessiz, ama bir o kadar mevcut ve baskıcı sesini işitmeyecek midir? Bu ses onun şu sorusunu yanıtlayacaktır: "Eğer sigara içmenin tüm bu tehlikeleri doğruysa ve onların doğru olduğunu kabul ediyorsam, o halde niçin paketi almaya devam ediyorum ki?"

Sigara içme karşıtı kampanyanın ahlakçı yanını

açığa çıkaran bir başka doruk noktada, yani elektronik sigarayı hedef alan yasak önlemleri dalgasında bu süperego buyruğu tersyüz olmuş şekilde işler. Bundan iki yıl önce o sırada New York Belediye Başkanı olan Michael Bloomberg bildik sigara kullanımının yasak olduğu her yerde e-sigaranın da yasaklanmasını öngören bir yasayı imzalamıştı; sonrasında, ABD'nin büyük havayolu şirketleri de buna uymuştu; restoran sahipleri de bu yasağa uyma eğilimindedir, vs. E-sigaraların yaydığı tek şey kokusuz su buharıyken, bu yasak da neyin nesi?

Bu yönde öne sürülen temel sav şudur: Kişi kamusal bir mekânda e-sigara içtiğinde ödlek bir bağımlılık ve irade zayıflığı (sigara içmenin ayartısına direnebilecek kadar kuvvetli olunmamasını) sergiler ve bu durum başkaları üzerinde kötü bir etki yaratabilir veya onların en azından canını sıkabilir. Lafın kısası, kişi sağlık nedenlerinden ötürü, yaptığının etkilerinden ötürü değil, herhangi birine karşı bir tehdit teşkil etmeksizin bir tavır veya yatkınlık sergilemekten ötürü cezalandırılır – kamusal ortamda şekersiz kek tüketmenin, kek yeme bağımlılığının sergilenmesi gerekçesiyle yasaklanmasına benzer bu. Buradaki süperego

vurgusu şurada yatar: Masum olsam bile suçluyumdur, çünkü yanlış bir şekilde masumumdur (tam da sigara içmemeye çalışma kisvesinde, sigara içme arzumu kabul ediyorumdur).

Yeniden soracak olursak, süperego nedir öyleyse? II. Dünya Savaşı sonrasında (1957) genç kuşağın hayatın tadını çıkarıp eğlenme hakkını savunmuş popüler bir Sloven filmi olan *Ne čakaj na maj (Mayısı Bekleme)* neredeyse Ernst Lubitsch başyapıtlarının doruklarına ulaşan, şaşırtıcı derecede incelikli bir romantik komedidir. Birbirini tutkuyla seven iki öğrencinin hikâyesi anlatılır burada: Vesna, hiç cinsel hayatı olmamış bekâr kız kardeşiyle birlikte yaşayan, katı, disiplin sevdalısı bir lise matematik öğretmeni olan dul bir babanın kızıdır; Samo ise amatör bir spor uçağı pilotudur. Hikâye örgüsünü epey basitleştirerek şöyle özetleyebiliriz: İkisi bir grup arkadaşıyla birlikte kısa bir kayak tatiline gittiğinde, aileden uzakta tatilde olmanın tehlikelerinden endişe eden Vesna'nın babası, kız kardeşinden onlara eşlik edip Vesna'ya göz kulak olmasını rica eder. Olası sorunlara karşı bekçi olması beklenen yaşlı hanım, pek tabii, âşıkları bir araya getiren kişi olup çıkar. Kıskançlığa sebep olan birkaç

yanlış anlamadan sonra, Vesna ve Samo baş başa kalır, ama bir iki kez öpüşürler sadece – Vesna tam bir sekse girişmek istemez, çünkü gelgeç bir macera değil, hayat boyu sürecek bir ilişki istemektedir. Eve dönüp de Vesna babasına evlenmek istediğini söyledikten sonra, babası ona okulunu bitirene kadar katiyen evlenemeyeceğini bildirir. Bunun üzerine Vesna bir plan tezgâhlar: Halihazırda hamile olduğuna işaret eden sahte izler bırakır (yatağının üzerinde hamilelik hakkındaki bir kitabı "unutur", sabahları karnı ağrıyormuş gibi yapar, vs.) ve sonra Samo'yla kaçar. Babası ve velveleci komşuları bu haberi aldığında, genç kuşağın uçkurunun ne kadar gevşek olduğuna, temel ahlaki kısıtlamalardan ne kadar yoksun olduğuna, dair laflar zincirlerinden boşanır. Ne var ki baba ve kız kardeşi olan biteni zamanla kabullenir, sevinçle düğüne ve doğacak çocuğa hazırlanır, bir beşik satın alır ve bebek kıyafetleri sipariş eder. Gelgelelim, hepsi birden evlerinin önünde toplanmış olduğu bir sırada, Vesna ve Samo ansızın eve geri döner ve Vesna'nın hamile olmadığını, bu vesileyi gayrimeşru cinsel hazlar için kullanmadıklarını söylerler. Bunun üzerine dedikoducu komşular olan biteni yine dudaklarını büke büke değerlendirir

ve aralarında en ahlakçı olanı şu istihzalı lafı eder: "Görüyorsunuz değil mi, oğlan bu fırsattan bile istifade etmedi! Hiçbir işe yaramadığını hep biliyordum ben!" Vesna'nın babası bile hayal kırıklığına uğramış şekilde tepki verip eve yolu düşen Samo'nun annesine yüklenir: "Ne biçim bir oğlan yetiştirmişsin sen! Kızımı nasıl hamile bırakacağını bile bilmiyor! Oğlun kızımı hak etmiyor!" Tüm bunların üzerine âşıklar bir uçağa atlayıp gürültü patırtıdan kaçar; uçakla şehrin üzerinde baş başa kaldıklarında, Vesna Samo'nun kulağına anlayamadığımız bir şey fısıldar, âşıklar kahkaha patlatır, birbirlerine sarılır ve film sona erer... Vesna'nın Samo'nun kulağına ne fısıldadığını tahmin edebiliriz – "Beni şimdi becerebilirsin!" gibi bir şey demiştir herhalde.

Vesna'nın hamile gibiymiş yapma stratejisi karmaşıktır. Bu stratejinin hedefi ailesini (sahte) bir oldu bittiyle karşı karşıya getirerek evlenmesini kabul etmesini sağlamak değildir; aynı zamanda (ve daha önemlisi) çiftin aşk ilişkisinin iç psişik ekonomisiyle, tam bir cinsel ilişkiye girme düzeyine nasıl gelecekleriyle alâkalıdır. Başka bir deyişle, Vesna basit bir yola girerek, babasının dayattığı normu ihlâl etmekle yetinmek

istemez; büyük Öteki'ye (bu örnekte, baba otoritesine) karşı çıkarak (cinsel) edimin tam sorumluluğunu almaya hazır değildir. Hem meşru koordinatlar içinde seks yapmayı hem de –daha da sapkıncası– işlevi seksi yasaklamak olan otoritenin kendisini seks yapmaya zorlamasını istemektedir. İşte bu yüzden, genç âşıkların genelde yaptığının tersini yapar: Namusluymuş gibi yapıp gizliden gizliye, Öteki görmeden seks yapmak yerine, gayrimeşru seks yapıyormuş gibi yapıp aslında namuslu kalmakta ısrar eder – buradaki öncül şudur: Saf ve iffetli gibi yapan, fakat gizliden gizliye gayrimeşru hazlar yaşayan ikiyüzlüler değiliz biz; tam aksine, gayrimeşru hazlar yaşıyormuş gibi yaparken gizliden gizliye namuslu olmayı yeğleyen ikiyüzlüleriz.

Gayrimeşru hazlar yaşandığı şeklindeki sahte görünüm, bu görünümün sahte olduğu ortaya çıktığında boşa çıkan müstehcen beklentiler doğurur ve bu noktada, Vesna büyük Öteki olan baba otoritesinin himayesi altında, onun müstehcen buyruğuna uyarak nihayet seks yapabilir. Bu strateji baba otoritesinin muğlaklığını gözler önüne serer. Baba otoritesini müstehcen alt-yüzünü açıkça sergilemeye zorlar. Aynı zamanda, başarılı bir cinsel edimin sırf bir mahrem

tutkular meselesi olmadığım, büyük Öteki olan bir simgesel otorite aracılığıyla dolayımlanması gerektiğini de gösterir.

Şimdi bir süreliğine filmin doruk noktasına dönelim: Vesna ve Samo ailelerinden kaçtıktan sonra, esas işleri başka insanların ilişkilerine burunlarını sokmak olan ahlakçı komşular kızın hamile olduğu yolunda söylentiler çıkarıp çiftin gayriahlaki hayat tarzını kınamaya başlar. Çift çok geçmeden eve geri döner ve söylentinin yanlış olduğu, çiftin bu fırsatı gayrimeşru cinsel hazlar yaşamak için kullanmadığı ortaya çıkar. Ne var ki aynı dedikoducu komşular yine eleştirel bir şekilde tepki verir ve daha önce de belirttiğimiz gibi, aralarında en ahlakçı olanı şu istihzalı lafı eder: "Görüyorsunuz değil mi, oğlan bu fırsattan bile istifade etmedi! Hiçbir işe yaramadığını hep biliyordum ben!" Dedikoducu komşuların bu değişen tepkisi süperegonun işleyişinin mükemmel bir örneğidir: Cinsel kısıtlar dayatmak, cinsel teması engellemek üzere baskı yapar; fakat yüzeydeki bu görünümün altındaki esas buyruğu şudur: "Hadi onu yap, tadını çıkar! Senin tam da sana yapmanı yasakladığım şeyi yapmanı istiyorum!" Diğer bir deyişle, yasağı çiğnersen suçlusundur,

ama yasağa uyarsan daha da suçlusundur (süperego paradoksu budur işte: Onun talimatına ne kadar çok uyarsan, o kadar çok suçlu olursun). Freud *süperego* failliğinin kurucu unsuru olan bu temel muğlaklığı -ahlaki standardı çiğnediğinde suçlusundur, onu çiğneme fırsatını kullanmadığında ise daha da suçlusundur- uca çeker: "Süperego şöyle diyor gibidir: Her halükârda suçlusun."[30]

Tercihin her iki yanını boydan boya kesen bu kurucu suçluluk duygusu -suçluysan suçlusun; masumsan daha da suçlusun- aklıselimin bir başka tersyüz olmuş hali olan *Strafbeduerfnis*'in, yani cezalandırılma ihtiyacının, acı verici bir cezanın sağladığı tuhaf tatmin hissinin de nedenini açıklar: Suçluluk duygusu ve cezaya sebep olan şey suç değildir; suçluluk duygusunu doğuran ve cinai niyetlere (ve bazen, edimlere) yol açan şey, cezalandırılma ihtiyacıdır. O halde bu cezalandırılma-ihtiyacı kaynağını nereden almaktadır? Freud bunu doğrudan bir tür ilksel mazoşizme, acıdan keyif alma uğraşma dayandırmak yerine, sosyalleşmenin, yasal bir düzene girmenin temel matri-

[30] Jean Laplanche, *Problematiques I.: L'angoisse*, Paris: PUF 1980, s. 353.

siyle alâkalı daha karmaşık bir senaryo önerir. Mesele, sözde-Hegelci bir şekilde, yasal düzenin suç işleyenleri cezalandırmak suretiyle otoritesini ortaya koymak için kimi zaman ihlâllere (suçlara) ihtiyaç duymasından ibaret değildir – her birimiz, hiç suç işlememiş olanlar da, potansiyel suçlular olarak görülmek suretiyle birer yasal özne/teba olarak oluşturuluruz. Freud, Dostoyevski'nin bir grup erkek kardeşin babalarını, müstehcen bir *pere-jouisseur*'u öldürmek suçundan şüphelenilmesini konu alan *Karamazov Kardeşler*'ine dair meşhur çözümlemesinde bu senaryoyu ayrıntısıyla geliştirmiştir:

> Suçu aslında kimin işlediği umursanan bir mesele değildir; psikoloji bunu duygusal olarak kimin arzuladığı ve işlendiğinde kimin sevinçle karşıladığıyla ilgilenir sadece. Bundan dolayı, zıt bir figür olan Alyoşa haricinde erkek kardeşlerin tümü eşit derecede suçludur – dürtüsel duyumcu, şüpheci sinik ve saralı suçlu. Karamazov Kardeşler'de epey manidar bir sahne vardır. Peder Zosima, Dimitri ile sohbet ettiği esnada, Dimitri'nin intihar etmeye hazır olduğunu fark eder ve ayaklarına sarılır. Bu bir hayranlık ifadesi olarak sergilenmiş olamaz; olsa olsa, kutsal adamın katili hakir görme veya ondan tiksinme ayartısını reddettiği ve dolayısıyla önünde tevazuyla

> eğildiği anlamına gelebilir. Dostoyevski'nin caniye duyduğu yakınlık aslında uçsuz bucaksızdır; mutsuz garibanların hakkı olan acımanın çok ötesine geçer ve bize saralılara ve meczuplara geçmişte "kutsal hûşû"yla bakıldığını anımsatır. Onun gözünde bir cani neredeyse bir Kurtarıcı'dır, başkalarının yüklenmesi gereken suçluluğu bizzat üzerine almış biridir. Artık birinin öldürmesine gerek yoktur, zira o zaten öldürmüştür ve ona minnettar olunması gerekir; çünkü o olmasa, başka biri öldürmeye mecbur kalırdı.[31]

İlksel suç (müstehcen *Ur-Vater*'in öldürülmesi) Yasa'yla bir arada tutulan toplumsal bedenin kurucu unsuru olması bakımından, Yasa'nın *masum* bir teba/öznesinin tanımı şöyledir: *başka biri –"kutsal katil"– onu onun için yapmış olduğundan* (masumun arzusunu gerçekleştirdiğinden) *dolayı artık öldürmesi gerekmeyen biri.* Böylece suç ve suçluluk duygusu yoluyla yasal bir düzenin içine çekiliriz: Yasa'nın teba/öznesi tanımı itibariyle potansiyel bir suçludur. Yasal yurttaşların evrenselliğini oluşturan bu ortak suçluluk duygusu bizi (yasal) yasağın kendi üzerine katlanarak iki

[31] Sigmund Freud, "Dostoyevsky and Parricide", Penguin Freud Library, Volume 14: *Art and Literature* içinde, Londra: Penguin 1985, s. 455.

misline çıkışına geri getirir – Yasa sadece yasaklamaz, aynı zamanda yasaklanır:

> Yasa yasak demektir: Bu onun yasakladığı değil, bizatihi yasaklandığı, yasaklanmış bir yer olduğu anlamına gelir (...) yasaya ulaşılamaz ve onunla saygılı bir ilişki kurmak için, yasayla ilişki kurulması değil, ilişkiyi kesintiye uğratmak gerekir. Sadece yasanın temsilcileriyle, örnekleriyle, muhafızlarıyla ilişkiye girmek gerekir. Bunlar haberciler olduğu kadar kesintiye uğratıcılardır. Yasanın kim, ne ya da nerede olduğunun bilinmemesi gerekir.[32]

Peki niye? Çünkü bilinseydi, yasa meşruiyetini kaybeder, yasadışı bir şiddet edimine dayalı temeli görünür hale gelirdi. (Kant'ın yasal düzenin kökenlerinin sorgulanmasını yasaklamasının sebebi işte budur.) Yasa'nın cani alt-yüzünün, tesis edilirken başvurulan "mitik şiddet"in (Benjamin), Yasa'nın hâkimiyetini her daim ayakta tutan şiddetin yasaklı kalması gerekir. Bu yasak (baskı), baskının teba/özneye aktarılmasıyla işler: Büyük Öteki'nin, Yasa'nın kendisinin suçluluğunu (müstehcen şiddetini) görünmez kılmak için, teba/

[32] Jacques Derrida, *Acts of Literature*, New York: Routledge, 1992, s. 201. [*Edebiyat Edimleri*, çev. Ali Utku ve Mukadder Erkan, İstanbul: Otonom, 2010.]

öznenin *a priori* (biçimsel olarak) suçlu olarak algılanması gerekir. Fakat bunun işleyebilmesi için, söz konusu aktarımın iki biçime bürünmesi icap eder: Birincisi, suçu bilfiil işleyen suçlu özne ve ikincisi, suçu işleyenin ediminin kendilerini öldürme gereğinden kurtarması dolayısıyla bundan nemalanmış bulunan masum görgü tanıkları. Bu bakımdan, cani "neredeyse bir Kurtarıcı'dır, başkaların yüklenmesi gereken suçluluğu bizzat üzerine almış biridir": Bir suç işlemek suretiyle, kendini büyük Öteki için feda eder – "Suçu üzerime alıyorum ki büyük Öteki (Yasa) saf, lekesiz kalabilsin."

Genelde Lacancı psikanalizle ilişkilendirilen feda mefhumu, büyük Öteki'nin acziyetinin tekzip edilmesini ortaya koyan bir jesttir: En temel haliyle, özne bizatihi fayda sağlamak amacıyla değil, Öteki'deki eksikliği doldurmak, Öteki'nin kadir-i mutlak ya da hiç değilse tutarlı olduğu görünümünü sürdürmek amacıyla fedakârlık yapar. *Beau Geste*'de, iyiliksever halalarıyla birlikte yaşayan üç erkek kardeşin en büyükleri (Gary Cooper), aşırı, nankör bir acımasızlık gibi görünen bir hareketle, halasının ailesinin övünç kaynağı olan son derece pahalı elmas gerdanlığı çalar.

İtibarının lekeleneceğini, bundan böyle daima kendisine hayırseverce bakan halasının malını zimmetine geçiren terbiyesiz adam diye bilineceğini bildiği halde, gerdanlığı alıp kaçar. Peki bunu niye yapmıştır? Filmin sonlarında, bunu gerdanlığın sahte olduğunun ortaya çıkmasıyla oluşabilecek utanç duygusunu önlemek için yaptığını öğreniriz: Halasının bir süre önce, kimseye söylemeden, aileyi iflastan kurtarmak için bu gerdanlığı zengin bir Hint prensine satmak zorunda kaldığını ve onun yerine değersiz bir taklidini koyduğunu biliyordur. "Hırsızlığın" hemen öncesinde, uzaklarda yaşayan, bu gerdanlığın sahiplerinden olan bir amcasının, finansal kazanç elde etmek için gerdanlığın satılmasını istediğini öğrenmiştir; gerdanlık satılacak olursa, sahte olduğu gerçeği kuşkuya yer bırakmayacak şekilde anlaşılacaktır. Neticede, halanın (ve dolayısıyla ailenin) şerefini kurtarmanın tek yolu bu hırsızlığı tezgâhlamaktır. Çalma suçunun has aldatması budur: En nihayetinde, çalınacak hiçbir şey olmadığı gerçeğini örtbas etmek – böylece, Öteki'nin kurucu eksikliği saklanmış olur (yani, Öteki'nin kendisinden çalınana sahip olduğu yanılsaması korunmuş olur). Aşkta, kişi sahip olmadığı şeyi veriyorsa, aşk suçunda

kişi sevilen Öteki'nden Öteki'nin sahip olmadığı şeyi çalıyordur... Filmin adındaki *beau geste* tabirinin atıfta bulunduğu şey budur işte. Burada fedakârlık anlamı da yatmaktadır: Öteki'nin şerefli olduğu görünümünü korumak, sevilen Öteki'yi utançtan kurtarmak için, kişi kendini (saygıdeğer bir toplumdaki kendi şerefini ve istikbalini) feda eder.

Bir de, masum görgü tanıklarının, (zorunlu) suçtan nemalanan kolektivitenin virtüel suçluluğu vardır. "Ne kadar masumsan o kadar suçlusun" şeklindeki Freudcu paradoks onlar için de geçerlidir: İşlenmiş suçtan ne kadar masum olurlarsa, bu suçun meyvelerinin hem tadını çıkarıp hem de bedelini ödememekten ötürü o kadar suçludurlar. Burada süperego baskısı devreye girer ve bu suçluluktan çok özgül bir şekilde faydalanır: Süperego baskısı öznenin bireyselliğini ezmez, özneyi bireyselliğinin çözüldüğü bir kalabalığa sokmaz; tam aksine, süperego baskısı özneyi *bireyselleştirir*, yahut Balibar'ın Althusser'in klasik formülünü harikulâde şekilde tersine çevirişini alıntılarsak, *süperego özneleri çağırıp bireylere dönüştürür.* Süperego bana beni eşsiz bir birey olarak görerek hitap eder, beni suçluluğumla ve sorumluluğumla yüz yüze

getirir: "Kaçıp genelliklere varma, nesnel koşullara göndermede bulunma, kalbinin içine bak ve kendi görevlerin bakımından nerede başarısız olduğunu sor kendine!" Bu yüzdendir ki süperego baskısı endişeye mahal verir. Süperegonun nazarında, yalnız başımayımdır, arkasında saklanabileceğim bir büyük Öteki yoktur ve "sorumlu olduğum kadar suçluyum"dur, çünkü sorumlu olma konumu beni biçimsel açıdan suçlu kılar – masum olduğumu ileri sürersem, suçluluğu inkâr etmekten kaynaklı olarak daha da suçlu olduğuma işaret eder bu sadece.

Bugünün toplumuna damgasını vuran bir dizi durum böyle bir süperego-bireyselleşmesini mükemmelen örnekliyor: ekoloji, Siyasi Doğruculuk, yoksulluk ve genel olarak borçluluk. Baskın ekoloji söylemi bize hitap ederken bizi a priori suçlu olarak görmüyor, tabiat anaya borçlu olduğumuzu varsaymıyor mu? Bizi birer birey olarak kabul edip muhatap alan ekolojik süperego failliğinin eksilmek bilmeyen baskısıyla bize şöyle sorular sormuyor mu: "Bugün doğaya borcunu ödemek için ne yaptın? Tüm gazetelerini düzgün bir geridönüşüm kutusuna attın mı? Peki bira ya da kola şişelerini? Bisiklet ya da başka bir kamusal ula-

şım aracı kullanabileceğin yerde araba mı kullandım? Pencereleri açmak yerine klimayı mı açtım?"[33] Böyle bir bireyselleşmenin beraberinde getirdiği ideolojik bahisler rahatlıkla anlaşılabilir: Tüm endüstriyel medeniyetimize dair çok daha yerinde küresel soruları gündeme getirmektense kendi kendimi sorgulaya sorgulaya kaybolurum.

Aynısı bitmek bilmeyen Siyasi Doğrucu kendi kendini sorgulama için de geçerlidir: Uçuş görevlisine fazla mütecaviz ve cinsel açıdan saldırgan bir şekilde mi baktım? Ona hitap ederken cinsiyetçi imaları olabilecek bir kelime mi sarf ettim? Vs. vs. Bu tür bir kendi kendini sorgulamanın haz ve hatta büyük bir heyecan sağladığı barizdir. Yaptığım masum şakanın aslında o kadar da masum olmadığını, ırkçı bir iması olduğunu idrak ettiğimde öz-eleştirel bir pişmanlıkla

[33] Ekolojistler yabancı bir türün özgül bir yaşam dünyasına sokulmasının oranın istikrarını ölümcül bir şekilde bozacağını belirtmeyi pek sever: Yerel bir hayvan türünü yiyen yeni bir yırtıcı hayvan tüm yaşam döngüsünü bozar, yeni bir bitki diğer bitkileri boğar ve tüm yaşam zincirini mahveder, vs. Ne var ki esas mütecavizin, patlar gibi büyürken yaşam dünyalarını mahveden ve böylece doğayı yeni kırılgan ekolojik dengeler kurmak durumunda bırakan biz insanların, insan türü olduğunu belirtmeyi genelde unuturlar.

sevincin birbirine harmanlandığını anımsayın mesela... Hayırseverlik meselesindeyse, çocuklar Somali'de açlıktan kıvranır ya da aslında kolayca iyileştirilebilir hastalıklarla canlarından olurken, ikide bir konforlu yaşam tarzımızdan ötürü bizi suçlu hissettirmeyi hedefleyen ve aynı zamanda kolay bir çıkış yolu sunan mesajların ("bir fark *yaratabilirsin*! Bize her ay 10 dolar ver ve siyah bir yetimi mutlu et!") bombardımanına tutulmamızı anımsayın mesela. Buradaki ideolojik dayanak da kolayca ayırt edilebilir. Lazzarato'nun "borçlu insan" mefhumu böyle bir öznellik için genel bir yapı sunar; bu tür bir öznellik bağlamında, süperegonun yaptığı borçlu olma baskısı kurucu bir nitelik taşır. Descartes'ı açımlayacak olursak, borçluyumdur, dolayısıyla toplumsal düzenle bütünleşmiş bir özne olarak varımdır.

Aynı durum bazı Batılı liberal solcuların İslamfobisinden suçlu bulunmaktan duyduğu patolojik korku için de geçerli değil midir? İslama yöneltilen her eleştiri Batı'nın İslamfobisinin bir tezahürü addedilerek kınanır, Salman Rüşdi'nin Müslümanları gereksiz yere kışkırttığı ve dolayısıyla (en azından kısmen) kendisini ölüme mahkûm eden fetvadan sorumlu olduğu

söylenir, vs. vs. Böyle bir duruşun sonucu böyle durumlarda ne beklenebilecekse öyledir: Batılı liberal solcular suçluluk duygularını ne kadar sorgularlarsa, Müslüman köktenciler tarafından İslam nefretlerini saklamaya çalışan ikiyüzlüler olmakla o kadar çok suçlanır. Bu durum da süperego paradoksunu mükemmelen yeniden üretir: Öteki'nin senden talep ettiğine ne kadar çok uyarsan, o kadar çok suçlusundur. Deyim yerindeyse, İslamı ne kadar hoşgörürsen, onun senin üzerindeki baskısı o kadar kuvvetli olacaktır...

Bu durum ister Hıristiyan ister Müslüman olsunlar, terörist köktencilerin aslında terimin sahici anlamıyla köktenci falan olmadığını ima eder. Tibetli Budistlerden ABD'deki Amish cemaatine varıncaya dek tüm sahici köktencilerde olduğu kolayca görülebilecek bir özellik yoktur onlarda: hıncın ve hasetin yokluğu, inanmayanların yaşam tarzına karşı derin bir kayıtsızlık. Şayet bugünün sözde köktencileri Hakikat'e giden yolu bulduklarına gerçekten inanıyorsa, niçin inanmayanların kendilerini tehdit ettiğini hissetsinler, niçin onlara haset etsinler? Bir Budist Batılı bir hedonistle karşılaştığında, onu neredeyse hiç kınamaz. Hedonistin mutluluk arayışının nafile olduğunu müşfik bir

tavırla belirtmekle yetinir sadece. Hakiki köktencilerin aksine, terörist sözde köktenciler inanmayanların günahkâr yaşamından son derece rahatsız olur; hatta bu yaşam tarzı onların ziyadesiyle ilgisini çeker, bundan büyülenirler. Günahkâr ötekine karşı mücadele ederken, aslında kendi ayartılarına karşı mücadele ettiklerini hissedebilirsiniz. Köktenci bir güruhun tutkulu harareti hakiki inancın yokluğuna şahitlik eder: Terörist köktenciler aslında hakiki inançtan mahrumdur – şiddetli taşkınlıkları bunun kanıtıdır. Misal, bir Müslümanın inancı ne kadar kırılgan olmalı ki, az tirajı olan bir Danimarka gazetesinde çıkan aptal bir karikatürü görünce kendini tehdit altında hissetsin? Köktenci İslamcı terör, teröristlerin üstün oldukları inancına ve kendi kültürel-dinsel kimliklerini küresel tüketimci medeniyetin saldırısından koruma arzularına *dayanmaz*. Köktencilerin sorunu bizim onları kendimizden aşağı görmemiz değil, *bizatihi kendilerini* gizliden gizliye bizden aşağı görmeleridir. İşte bu yüzden, lütufta bulunurcasına siyaseten doğrucu bir tavırla onlara karşı kendimizi üstün hissetmediğimizi temin etmemiz onları daha da öfkelendirip hınçlarını körüklemekle kalır sadece. Mesele kültürel fark (kendi

kimliklerini korumaya çalışması) meselesi değil, tam aksine, köktencilerin zaten bizim gibi olması, gizliden gizliye, bizim ölçütlerimizi özümsemiş ve kendilerini bu ölçütlerle değerlendiriyor olmasıdır. İşin paradoksal yanı, köktenciler kişinin kendi soyunun üstün olduğu yolundaki o hakiki "ırkçı" inançtan gerçekten de yoksundur.

Freud'un tafsilatıyla anlattığı sürü oluşumu düzeneği tam da bireyselleştirici süperego baskısına karşı verilen bir tepki olarak kavranmalıdır: Sürünün faaliyeti bir tür "bastırılan"ın, mitik şiddetin "dönüşü"dür ve katılımcıların bireyselliğinin çözülmesi onları tecrit olmuş bireyler olarak etkilemiş endişeyi ve suçluluğu da çözer. Bu bakımdan, sürü faaliyetinin Freudcu süperego baskısının etrafında döndüğü söylenebilir: Sürüyle birlikte şiddete (pogroma, linçe, vs.) giriştiğimizde, *ne kadar suçlu olursak, o kadar masumuzdur* – şiddetimiz ne kadar vahşi olursa, süperegonun kısır döngüsünden o kadar çok kaçmış oluruz.

Şunu da ilave edebiliriz aslında: Hıristiyan-kapitalist müstehcen maneviyata kendimizi ne kadar kaptırırsak, o kadar çok bencil hayvanlar gibi hareket ederiz. Komünizmi eleştiren Rus Ortodoks Vladimir

Solovyov, ateist Sosyalizmin Darvinist materyalizmi ile yüce müşfik etiği arasındaki gerilimi şu abes hükümle ifade etmişti: "İnsan maymundan evrilmiştir – dolayısıyla görevimiz birbirimizi sevmektir." Peki bu iki önerme arasında sahiden de bir boşluk mu vardır? Zayıfları ölüme mahkûm eden acımasız bir varkalmacılık etiği, Darvinist materyalizmde mündemiç midir? Peki ya ateist sosyalistin bariz abes hükmü, Hıristiyan-kapitalist toplumlarımızın ideolojik abes hükmünü altüst ediyorsa: "İnsan, Tanrı'nın yarattığı, ölümsüz ruhlu bir mahlûktur – dolayısıyla kendimizi, faydacı haz arayışlarının etrafında dönen insan-hayvan hayatına kaptırmalıyız." Bir düşünün.

Siberâlem üzerinde kontrol kurmak için verilen bu mücadele ... bugünün sınıf mücadelesinin kilit önem taşıyan bir veçhesidir; bu haliyle, sınıf mücadelesinin sıhhat ve afiyette olduğunu ispatlamaktadır.
Başkan Obama sorumsuz bir şekilde siyasi hayata 'sınıf savaşı'nı getirmekle itham edildiğinde, Warren Buffett cevabı yapıştırivermişti: 'Sınıf savaşı var, eyvallah, ama savaşı yapan taraf benim sınıfım, yani zengin sınıf ve biz kazanıyoruz.' Sınıf savaşı ABD'nin kamusal söyleminde bir nevi küfürdür ama bu bastırılan tema Hollywood'ta hışımla yeniden gün yüzüne çıkmaktadır. Sınıf mücadelesini bulmak için ta uzaklara bakmaya lüzum yok – isteyelim ya da istemeyelim, sınıf mücadelesiyle tahmin edeceğimizden çok daha kısa bir süre içinde ve onu görmeyi hiç beklemeyeceğimiz yerlerde karşılaşırız.

Žižek'in "Tin Kemiktir" serisinden diğer kitaplar:

- *1968*
- *Stalinizm*
- *Önce Trajedi Sonra Komedi*
- *Antroposene Hoşgeldiniz*
- *Kıyametin Versiyonları*
- *Komünist Ufuk*

KDV Dahil 10 TL

ISBN: 978-605-9949-03-3

Slavoj Žižek doğdu, kitaplar yazıyor ve ölecektir.

www.encorekitap.com